

Forsvarets høgskole

Våren 2011

Masteroppgave

Etterretning i moderne konflikter – har den egentlig forandret seg?

Major Ketil Wilhelmsen

23 mai 2011

Abstract

This thesis explores the evolution of intelligence moving from the Cold War paradigm to the new modern conflict paradigm we can see in Afghanistan today. After the end of the Cold War, intelligence found itself in a vacuum. With the intervention of western forces in the Gulf and on the Balkans in the early 1990's, intelligence support was again demanded. The demand for, and focus on, intelligence increased even further with the terrorist attacks in 2001, with the following interventions in Afghanistan and Iraq.

The overall focus of this thesis answers the following questions: "Has military intelligence as an activity changed or not after the Cold War was followed by a new international conflict pattern? What can explain the possible changes or continuity?" The focus is narrowed down to analyse it from a Norwegian perspective.

All findings in this thesis indicate a rational explanation to the changes. The new paradigm with new needs has been the trigger for rather extensive changes within intelligence in Norway. Every change is done in order to enable better decision making. Only within one aspect continuity is found. There has always been, and will always be, a need for secrecy concerning intelligence's capabilities, methods and sources.

English summary

This thesis explores the evolution of intelligence moving from the Cold War paradigm to the new modern conflict paradigm we can see in Afghanistan today. After the end of the Cold War, intelligence found itself in a vacuum. With the intervention of western forces in the Gulf and on the Balkans in the early 1990's, intelligence support was again demanded. The demand for, and focus on, intelligence increased even further with the terrorist attacks in 2001, with the following interventions in Afghanistan and Iraq.

The overall focus of this thesis answers the following questions: "Has military intelligence as an activity changed or not after the Cold War was followed by a new international conflict pattern? What can explain the possible changes or continuity?" The focus is narrowed down to analyse it from a Norwegian perspective.

The introduction examines the theory of intelligence in general, and as an activity especially, in order to create a foundation in which to understand the fundamentals of intelligence. The intelligence cycle is used as a theoretical explanation on how to understand intelligence as an activity. The different elements of the cycle; Direction, Collection, Processing/Analyses and Dissemination, are the factors on which the analyses is based. The theoretical basis for the explanatory part is Graham Allison's three models/hypothesis: The rational model, the bureaucratic model or the organisational model (no change). In addition a fourth model explaining changes based on new available technology.

The findings in this thesis suggests changes in every part of the cycle. Within direction the new paradigm has created new and more users of intelligence with new kind of information needs and increased use. Intelligence has changed focus towards military support in international operations, and more holistic needs of other users. The world has become complex and so has the questions. This calls for a closer cooperation with the decision maker compared to the old paradigm.

The main finding in the collection part implies the importance of having all disciplines available in today's complex conflict environment. They are all necessary in order to collect information from different areas such as political, military, economy, social, information and infrastructure (PMESII). The close support to military operations has increased development for more deployable tactical systems, and for Norway building new capacities within HUMINT, OSINT and ISTAR.

Within processing/analyses the main changes can be summarised in building up a robust group of analysts. In the new paradigm it is necessary to have experts within all fields of the

PMESII domains. The intelligence will today produce more holistic estimates with an explanation of their findings. In order to produce these holistic estimates, old stow-pipes has been removed both internally and externally in order to enable a wider sharing of information.

The increased number of users and needs has moved intelligence from the principal of need to know to need to share. A more open and extended dissemination. Another change is related to the importance of a mutual understanding between intelligence and decision maker regarding the estimates made. This thesis also addresses the challenge between the necessity of openness on one side, and the need for secrecy on the other in the new paradigm.

All findings in this thesis indicate a rational explanation to the changes. The new paradigm with new needs has been the trigger for rather extensive changes within intelligence in Norway. Every change is done in order to enable better decision making. Only within one aspect continuity is found. There has always been, and will always be, a need for secrecy concerning intelligence's capabilities, methods and sources.

Forord

Arbeidet med masteroppgaven har vært en sammensatt opplevelse. På den ene siden har det vært meget interessant og lærerikt i det å kunne fordype seg i et for meg interessant emne. På den annen side har det til tider vært meget krevende, og til tider skapt en anelse frustrasjon. Mitt håp er at ved å lese denne masteroppgaven, så skal man få et bedre innblikk og forståelse om hva etterretning som aktivitet i Norge er. I tillegg hvilke endringer denne komplekse og sammensatte disiplinen faktisk har gjennomført de siste to tiår.

Det hadde selvfølgelig ikke vært mulig å gjennomføre dette prosjektet uten en betydelig støtte. Først og fremst vil jeg rette en stor takk til min veileder, Professor Raino Malnes ved Universitetet i Oslo. Hans ekspertise og faglige råd har vært uvurderlige i det å få en god struktur og innhold i oppgaven. Jeg takker spesielt for kreative innspill innenfor både fag og metode, og også for tålmodighet i det å høre på mine tanker og ideer.

Det å skrive en ugradert oppgave om etterretning kan i seg selv være en utfordring. I dette tilfelle hadde det heller ikke vært mulig uten den ekspertisen, kompetansen og profesjonaliteten mine intervjuobjekter besitter. Takk for åpenhjertige intervjuer og viljen til å dele ærlige meninger om et emne som det tradisjonelt snakkes lite om. Uten deres ærlige og meget utfyllende svar på alle mine spørsmål, ville ikke oppgaven blitt den samme.

Avslutningsvis vil jeg rette en stor takk til de utmerkede damene ved Forsvarets høgskoles bibliotek. Hege Undem Store og Nina Eskild Riege har vært til uvurderlig støtte i forbindelse med å skaffe tilveie litteratur, og hjelpe til med EndNote utfordringer. I tillegg vil jeg også rette en stor takk til utmerkede korrekturlesere, Sverre Kårli og Jacob Aasland Ravndal.

Ketil Wilhelmsen

Forsvarets stabsskole, 23. mai 2011

Innholdsfortegnelse

Abstract	3
English summary	4
Forord	6
Innholdsfortegnelse	7
Figur liste	9
1 Innledning	10
1.1 BAKGRUNN	10
1.2 PROBLEMSTILLING	11
1.3 SENTRALE BEGREPER I PROBLEMSTILLINGEN	12
1.4 PROBLEMSTILLINGENS RELEVANS	13
1.5 AVGRENSNING	14
1.6 METODE	15
1.7 OPPGAVENS STRUKTUR	16
2 Teori om etterretning, moderne konflikter og modeller for forklaring	17
2.1 INNLEDNING	17
2.2 MODERNE KONFLIKTER – HVA HAR ENDRET SEG?	17
2.3 ETTERRETNING GENERELT	21
2.4 ETTERRETNING SOM AKTIVITET	23
2.5 FORSKJELLIGE MODELLER FOR Å FORKLARE ENDRINGEN.....	28
3 Ledelse	32
3.1 FLERE BRUKERE GIR ØKT BEHOV OG BRUK	33
3.2 TETTERE INTERAKSJON MED OPPDRAGSGIVER	34
3.3 OPPLÆRING EN NØDVENDIGHET	36
3.4 VERKTØY FOR Å HÅNDTERE ØKT INFORMASJONSBEHOV	37
3.5 UTFORDRING MED ØKT RISIKO	38
3.6 HVORFOR HAR ENDRINGENE KOMMET?	39
4 Innhenting	41
4.1 DREININGEN MOT TAKTISK ETTERRETNING	41
4.2 KOMBINERING AV INNHENTINGSDISIPLINENE	42
4.3 INNFØRINGEN AV OSINT	43
4.4 FORTSATT BEHOV FOR "STANDARD" DISIPLINENE	44
4.5 NYE METODER FOR INFORMASJONSTILGANG	46
4.6 OMRÅDE SOM IKKE HAR VÆRT GJENSTAND FOR ENDRING	47
4.7 HVORFOR HAR ENDRINGENE KOMMET?	47
5 Behandling	49
5.1 ANALYSE PÅ FLERE NIVÅ	49
5.2 FRA INFORMASJON TIL HELHETLIGE ESTIMATER	50
5.3 BREDDEKOMPETANSE EN NØDVENDIGHET	51
5.4 VEKK FRA SKORSTEINSTANKEGANG	52
5.5 FORHOLDET MELLOM NÅTIDS- OG LANGSIKTIG ANALYSE	55
5.6 HVORFOR HAR ENDRINGENE KOMMET?	57
6 Distribusjon	59
6.1 FRA "NEED TO KNOW" TIL "NEED TO SHARE"	59
6.2 VIKTIGHETEN AV DIALOG	60
6.3 UTFORDRING MED MER ÅPENHET – LEKKING AV INFORMASJON	61
6.4 UTFORDRINGEN MED GRADERT INFORMASJON.....	61
6.5 GJENSIDIG FORSTÅELSE OG TILLIT MELLOM BRUKER OG ETTERRETNINGEN	63

6.6 HVORFOR HAR ENDRINGENE KOMMET?	64
7 Avslutning	66
7.1 OPPSUMMERING AV ENDRINGER.....	66
7.2 FORKLARINGEN PÅ ENDRINGENE OG/ELLER KONTINUITETEN	70
Kildeliste	73
Vedlegg A – Forkortelser	75
Vedlegg B – Intervjuguide.....	77
Vedlegg C – Oversikt over intervjuobjektene	80

Figur liste

Figur 1: FFODs etterretningssyklus.....	23
Figur 2: Sir David Omand's moderne etterretningssyklus.....	24

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Andre Verdenskrig ble etterfulgt av kald krig hvor NATO og Warzawapakten stod som to store giganter på hver sin side i en bipolar verdensorden. Michael Herman beskriver denne perioden som: *"The Cold War was particularly an intelligence war"* (Herman, 2006, s. 9). Fokuset for blokkene var først og fremst territoriell integritet med avskrekking som hovedvirkemiddel, hvor det kollektive forsvaret som en del av NATO var nøkkelen. Sikkerheten lå i det å holde motstanderen usikker (Omand, 2010). Militær etterretning fikk i denne perioden en økt betydning. Dette gjaldt alle deler av etterretningen – synliggjort gjennom økt bemanning, økte budsjetter, økt betydning og derigjennom fikk etterretningen også økt makt. Det ble vesentlig for supermaktene å holde seg oppdatert om hva den andre foretok seg, spesielt innenfor utvikling av våpenteknologi hvor atombomben var hovedfokus. Denne utviklingen kan også sies å gjelde norsk etterretning, da den spilte en sentral rolle i NATOs etterretningsarbeid, gjennom Norges strategiske plassering som nabo til Sovjetunionen.

Etterretningen hadde blitt en naturlig del av en stats organisasjon for å kunne skaffe tilveie sitt beslutningsgrunnlag. Michael Herman (2006) sier at militær etterretning hovedsakelig var et strategisk verktøy i denne perioden. Selv om stater som Storbritannia fortsatt hadde kolonier og konflikten i Nord Irland, USA hadde krigene i Korea og Vietnam, så var det generelt sett få innvolvinger i krig og konflikter som involverte militær etterretning på operasjonelt og taktisk nivå. Epoken blir karakterisert av Sir David Omand som *"The Secret State"* (Omand, 2010, s. 10). Etterretningen var hemmelig og beskyttet, hvor ingen skulle vite hva den visste og drev med i den hensikt å beskytte nasjonale interesser. Michael Herman sier at etterretningens bruk i denne perioden var til for å forberede de militære styrkene på krigen de slapp å kjempe. Om man spør etterretningspersonell fra denne tiden hva de bidro med under den kalde krigen, så ville de kanskje ha svart: *"I helped to tame it and avoid Armageddon"* (Herman, 2006, s. 41).

Etter slutten på den kalde krigen beskriver Sir David Omand at man gikk fra *"The Secret State"* til *"The Protecting State"* (Omand, 2010, s. 10). Etterretningen i dette nye paradigmet ble mer synlig i samfunnet, og var ikke lenger like preget av hemmelighold. Man fikk mer innsyn i hva de drev med gjennom media, deltagelse i internasjonale operasjoner og terrorisme. Sikkerheten for dagliglivet og borgerne var i sentrum, og ikke territoriell integritet. I tillegg befant etterretningen seg i et slags vakuum, fordi Sovjetunionen var oppløst og dette altopplukkende fokuset var borte. De radikale endringene kom med internasjonale intervensjoner av vestlige væpnede styrker, hvor behovet for etterretningsstøtte til militære operasjoner på taktisk og operasjonelt nivå ble høyt prioritert (Herman, 2005, s. 5).

Ernest May hevder dette paradigmeskiftet startet allerede under Gulfkrigen i 1991, der fokuset og behovet for sanntidsprodukter ble et krav fra General Schwarzkopf (May, 2005). Denne innretningen fortsatte gjennom intervensjonene i Afrika og på Balkan, og etter terroraksjonen 9/11 i 2001 i Afghanistan og Irak. Den vestlige verden begynte å sende styrker utenlands for å sikre nasjonal sikkerhet (Omand, 2010). I tillegg ble etterretningen mer todelt, i form av støtten til militære operasjoner og bidrag til å forhindre terroranslag. Det å vurdere fremtidige terrorhandlinger innebærer for etterretningen å forutse fremtidige endringer, for derigjennom å kunne forberede seg på å møte nye sikkerhetstrusler (Omand, 2010). Etterretningsstøtten til militære operasjoner innebar at etterretningen måtte re-lære støtten til militære operasjoner etter andre verdenskrig, samtidig som ny teknologi revolusjonerte hva etterretningen kunne tilby (Herman, 2005).

Endringen av fokus for etterretningen indikerer samtidig at etterretningen har stått overfor vesentlige utfordringer med å tilnærme seg det å forutsi nye sikkerhetstrusler, samt det å støtte militære operasjoner. Disse endringene har bidratt til utgivelser av litteratur som beskriver de nye utfordringene etterretningen står overfor i dette nye paradigmet. Det litteraturen sier mindre om er hvilke endringer som faktisk er gjennomført av etterretningen, og hvorfor, for å tilpasse seg dette nye paradigmet. Denne oppgaven vil derfor undersøke i hvilken grad overgangen fra kald krig til dagens moderne konfliktmønster har ført til endringer i hvordan etterretningsarbeid drives.

1.2 Problemstilling

Med bakgrunn i dette vil denne oppgaven prøve å besvare om etterretningen har gjennomført noen endringer innenfor sin aktivitet, for å møte utfordringene i det nye internasjonale konfliktmønsteret. Problemstillingen er derfor:

Har militær etterretning som aktivitet endret seg eller ikke etter at den "kalde krigen" ble avløst av et nytt internasjonalt konfliktmønster?

Hva kan forklare de eventuelle endringene eller kontinuiteten?

Denne problemstillingen vil jeg operasjonalisere gjennom tre steg. Første del tar for seg det nye sikkerhetsparadigmet og dets betydning for etterretningen. Denne delen vil også gi en kort utredning om etterretning som aktivitet. Uten en forståelse av disse to fenomenene, vil endringene vanskelig kunne analyseres.

Del to tar for seg spørsmålet om paradigmeskiftet har ført til konkrete endringer innenfor etterretning som aktivitet? Her vil det være sentralt å beskrive hva endringene eventuelt består i, eller om man heller kan se en kontinuitet innenfor aktiviteten.

Som del tre av oppgaven diskuteres det hvilke krefter som ligger bak de eventuelle endringene eller kontinuiteten. Dette vil bli gjort ved å analysere fire hypoteser som kan forklare endringene/kontinuiteten – en rasjonell drivkraft, en byråkratisk drivkraft, en rutinepreget drivkraft eller drivkraften fra en teknologisk egyptyngde. Den rasjonelle drivkraften vil indikere at endringene mer har kommet som en følge av overgangen til det nye paradigmet, hvor etterretningen har måttet tilpasse seg nytt konfliktmønster. Den byråkratiske drivkraften vil indikere en endring mer grunnet interne mekanismer innenfor etterretningsmiljøet. Den rutinepregede drivkraften vil indikere at det faktisk ikke er noen endring, men at etterretningen fortsatt opererer etter gamle operasjonsprosedyrer. Den siste drivkraften vil indikere at egyptyngden av den teknologiske utviklingen i seg selv har ført til endring.

En dypere teoretisk beskrivelsen av moderne konflikter, etterretning som aktivitet, samt forklaringsmodeller vil bli gjort i kapittel to. La oss allikevel kort se på hva moderne konflikter samt etterretning som aktivitet beskrives som.

1.3 Sentrale begreper i problemstillingen

Dagens moderne konflikter som for eksempel i Irak og Afghanistan, består av noen viktige karakteristika som ved at de opptrer sammen leder til en markant endring både for krigføring og oppfattelsen av trusler. Ved at de opptrer sammen utgjør privatisering, asymmetri og demilitarisering et komplekst bilde med multiple trusler og aktører. Det er en mengde aktører å forholde seg til, situasjonen er ofte uryddig og uklar med tanke på hvem som er parter og tar del i konflikten, og stridighetene blir hovedsakelig ført med en miks av forskjellige metoder – alt fra konvensjonelle metoder til asymmetriske metoder og terror. Motstanderen er gjerne en blanding av opprørsgrupperinger, grupper som bedriver organisert kriminalitet, krigsherrer og terrorister - en rekke private voldsaktører som ofte har tilknytning til hverandre.

Dagens operasjonsområder, som for eksempel Afghanistan, har ofte utfordrende topografi og dårlig utbygd infrastruktur. I tillegg til krigføring inkluderer operasjonsmandatet gjerne elementer av statsbygging og utviklingsstøtte. Behovet for statsbygging finnes innenfor områder som statens ledelsesapparat, lov og orden samt sosiale tjenester som skal sørge for skole, vann og mat for å nevne noe. Dette er omfattende oppgaver som militære styrker ikke kan gjennomføre alene. Derfor er det nødvendig med en helhetlig tilnærming der alle innsatsmidler, både sivile og militære, må settes inn. Samlet sett er dagens moderne konflikter som vi ser i Irak og Afghanistan meget komplekse i sin natur, med en mengde aktører å forholde oss til, multiple trusler og et vidt spekter av oppdrag for den militære styrken. En utdypning vil skje i kapittel to, hvor det også vil bli beskrevet hva dette innebærer for etterretningen.

Forsvarets fellesoperative doktrine (FFOD) beskriver etterretning som aktivitet på følgende måte: ”*Etterretningsaktivitet kan betegnes som en prosess bestående av fire elementer: ledelse, innhenting, behandling og fordeling*” (Forsvarsstaben, 2007, s. 147). Denne prosessen, eller aktiviteten, visualiseres gjerne gjennom etterretningssyklusen (se figur 1). FFOD fremhever viktigheten av at denne prosessen skal kunne gjøres raskt med stor presisjon for å sikre et høyt operasjonstempo. Flere av elementene i syklusen kan derfor gjennomføres samtidig.

Ledelse omfatter først og fremst en dialog opp mot oppdragsgiver hvor mottak av informasjonsbehov foregår. Dialogen er til for å få en gjensidig forståelse av behovet og prioritering. Videre vil ledelsen stå for systematisering, prioritering og planlegging av innhenting for å dekke de innhentingsbehov som har kommet inn. Under innhenting blir informasjon samlet inn gjennom bruk av forskjellige metoder og kapasiteter/innhentingsdisipliner. Det benyttes gjerne en kombinasjon av ulike disipliner for å få et så bredt informasjonstilfang som mulig for å kunne lage et produkt som svarer på behovet/spørsmålet.

Under behandling blir informasjonen systematisert, prosessert og analysert til et sammensatt produkt som skal gi oppdragsgiver svar på sitt informasjonsbehov. Distribusjonsdelen består i å fordele produktet til oppdragsgiver. Dialog mellom oppdragsgiver og produsent er i denne sammenheng viktig for å sikre best mulig forståelse av produktets innhold. Distribusjon foregår også til andre samarbeidspartnere både internt i egen organisasjon, som for eksempel andre styrker i Afghanistan, og eksternt til for eksempel sivile organisasjoner i operasjonsområdet. Etterretning som aktivitet vil også bli beskrevet mer i detalj i kapittel to.

1.4 Problemstillingens relevans

Etterretning blir sett på som stadig viktigere etter den kalde krigen for å imøtekomme nye utfordringer tilknyttet militære operasjoner og terror. Dette har resultert i økt prioritering, som blant annet kan ses i Forsvarsministerens føringer for militærfaglig utredning (MFU) i 2002. Her er etterretning en av seks prioriterte kapasiteter som krever særlig fokus. Her står det følgende:

Etterretningstjenesten må videreutvikle sitt flernasjonale samarbeid og kunne bidra til informasjonsinnhenting og analyse i tilknytning til områder der det er aktuelt å deployere norske styrker, eller hvor det er behov for å sikre norske interesser. Realisering av ulike sensor kapasiteter må gis høy prioritet, om hensiktsmessig innenfor en flernasjonal ramme, og effektive og varierte metoder for informasjonsinnhenting videreutvikles (Forsvarsministeren, 2002).

Likevel er det forsket lite på hva denne utviklingen og satsningen har medført av konkrete endringer innenfor etterretning som aktivitet, særlig i et nasjonalt perspektiv. Gjeldende

litteratur og forskning innenfor temaet etterretning, som i all hovedsak er britisk eller amerikansk, tar som regel for seg endringer i det nye trusselbildet, men sjelden hvordan etterretningen har tilpasset seg disse. Dette i seg selv gjør en studie om temaet relevant og betimelig. Oppgaven vil også kunne bidra til å gi en mer gjennomgripende forståelse av den kompleksiteten etterretningsaktivitet faktisk består i.

1.5 Avgrensning

Etterretning er en meget sammensatt og kompleks disiplin, og det vil være helt umulig å dekke alle aspekter i en studie som denne. Michael Herman beskriver at etterretning kan forstås i fire deler – som aktivitet, produkt, funksjon og essens (Herman, 2001). Av disse velger denne oppgaven å fokusere på aktivitet. Begrunnelsen for valg av aktivitet ligger først og fremst i at det er i denne delen av etterretningen vi finner selve etterretningsarbeidet, som strekker seg fra planlegging, gjennom innhenting til behandling og distribusjon. Det er dermed her eventuelle endringer vil være mest sannsynlige.

For å holde oppgaven ugradert har det vært nødvendig å holde seg til empiri fra åpne kilder. Derfor er for eksempel en case studie omkring etterretning som aktivitet i en avdeling i Afghanistan utelukket, fordi dette mest sannsynlig ville gjort oppgaven minimum begrenset og unntatt offentlighet. Oppgaven ville derved blitt mindre relevant i det at tilgjengeligheten for publikum ville blitt meget begrenset. Derfor er konfliktene i Afghanistan og Irak mer benyttet som et referansegrunnlag for moderne konflikter. Dette innebærer at denne studien vil gi en mer generell beskrivelse av de endringer som er gjennomført. En generell beskrivelse er ment å gi en god helhetlig oversikt over endringer innenfor etterretning som aktivitet, men den vil gå på bekostning av dyptgående detaljer innenfor hvert enkelt element av aktiviteten.

Studien har et norsk perspektiv, ettersom samtlige primærkilder er norske. Gitt det tette samarbeidet innenfor etterretning i NATO vil funnene i denne studien likevel kunne relateres til etterretningsaktivitet ellers i NATO.

Studien avgrenses til kun å dekke militær etterretning, slik at aspekter rundt for eksempel Politiets Sikkerhetstjeneste (PST) eller andre innenriksrelaterte etterretningsorganisasjoner ikke dekkes. Det er dog noen gråsoner mellom disse som vil bli belyst.

Studien belyser sammensmeltingen av strategisk og taktisk nivå i dagens konfliktmønster, og også innenfor etterretningen. Derfor er denne studien nivåavhengig, og vil heller poengtere der det finnes divergens mellom nivåene.

1.6 Metode

Denne studien er både beskrivende og forklarende. På den ene siden beskriver den de endringene som eventuelt har skjedd innenfor etterretningen som aktivitet. På den annen side så inneholder den et element av forklaring, i det at den også skal prøve å antyde hvorfor endringen eller eventuelt kontinuiteten har funnet sted. Hovedfokuset ligger på beskrivelsesdelen og vil utgjøre hoveddelen av studien. Forklaringsselementet er kortfattet og fokusert mot endring/kontinuitet innenfor hvert analysekapittel. Oppgaven er intensiv da den kun fokuserer og går i dybden på etterretning som aktivitet.

I den grad man kan si at det finnes et teoretisk grunnlag for etterretningen er dette benyttet for å legge et nødvendig fundament for den videre analysen. Studien tar utgangspunkt i gjeldende doktriner i Norge og NATO. Disse doktrinene er dog meget generelle. I tillegg er NATO sin doktrine gammel og under revisjon. Derfor bygger studien også på teori fra anerkjente forfattere innenfor etterretning, hovedsakelig fra Storbritannia og USA. De mest sentrale av disse er Michael Herman, Jennifer Sims og Sir David Omand. Siden litteraturen i all hovedsak har sin opprinnelse i USA og Storbritannia, forsøker studien å benytte tillegglitteratur for å nyansere bildet. Derfor har det vært naturlig å benytte relevante rapporter, taler og artikler for å få frem et så nyansert og objektivt syn som mulig. Dette er ment å skulle gi et nødvendig teoretisk rammeverk for å kunne applisere teori opp mot de funn som er gjort, både når det gjelder eventuelle endringer som har skjedd og hvilke forklaringer man kan applisere endringene mot.

Studiens funn baseres hovedsakelig på samtaleintervjuer med primærkilder. Utvalgets sammensetning er gjort ut fra en vurdering av hvem som besitter inngående kunnskap om etterretning generelt og består av åtte personer. Intervjuobjektene har i sum et meget bredt erfaringsgrunnlag både ved at de representerer ulike organisasjoner, samt at de har ulik grad av praktisk/teoretisk tilnærming til fenomenet. En oversikt over intervjuobjektene er å finne i vedlegg C. Utvalget er således representanter for en kunnskap som ikke alt for mange i Norge besitter, og har således vært sentrale for dette prosjektet. Utvalget er plukket ut fra forskjellige avdelinger og organisasjoner, for å sikre et mest mulig objektivt og nyansert empirisk grunnlag for analysen. Utvalget bidrar i så måte både til å beskrive eventuelle endringer, samt til å forklare hvorfor endringene har funnet sted. I tillegg trekker studien inn empiri fra litteratur og dokumentasjon hvor dette foreligger omkring endring/kontinuitet. Denne trianguleringen mellom intervju, litteratur og dokumenter er gjort i den hensikt å styrke validiteten og påliteligheten i studiens funn. Dette kan bidra til at man til en viss grad kan generalisere de funn som er gjort.

En utfordring med mye av litteratur innenfor etterretning er sikkerhetsgradering av informasjon. Dette er løst gjennom en informasjon til utvalget forut for intervjuene, slik at de er gitt anledning til å tenke gjennom hva som kan gis ut og ikke. Det har derigjennom vært en skjønsmessig vurdering av informasjonen underveis i gjennomføringen av intervjuene. I tillegg er studiens innhold gjennomgått av hele utvalget, som en kvalitetskontroll på at sikkerhetsmessige forhold er overholdt.

Intervjuene ble lagt opp som et samtaleintervju som gav fleksibilitet og rom for improvisasjon med tanke på oppfølgingsspørsmål underveis. Spørsmålene var åpne, og alle respondentene har fått de samme (se vedlegg B – Intervjuguide). Alle intervjuer er tatt opp ved hjelp av diktafon og er oppbevart av studiens forfatter. Empirien samlet inn gjennom intervjuene har dannet grunnlaget for analysen, hvor respondentene er synlige gjennom direkte sitater og sammendrag av de svar som har kommet frem.

Studien har som mål å forklare hvorfor eventuelle endringer/kontinuitet har funnet sted. Forskjellige teoretiske modeller/hypoteser er i denne sammenheng blitt anvendt. Hensikten er å teste hvilke av hypotesene/modellene som gir best forklaring på de endringer/kontinuitet som har skjedd. Det kan imidlertid hende at endringen/kontinuitet kan relateres til en eller flere av hypotesene/modellene samtidig. Det kan også eksistere andre endringer eller kontinuitet, og forklaringer på disse, som ikke avdekkes her. Eventuelle fremtidige funn gjennom forskning innenfor temaet vil kunne testes opp mot denne studiens funn.

1.7 Oppgavens struktur

Denne oppgaven er tredelt. Etter innledningskapitlet gir kapittel to et teoretisk grunnlag om de mest sentrale elementene i problemstillingen: etterretning som aktivitet, moderne konflikter samt ulike teoretiske modeller/hypoteser som kan forklare eventuelle endringer. Det innledes med en kort generell del om etterretning som fenomen, hvor det fokuseres på definisjon og beskrivelse av disiplinen. Deretter gis det en mer inngående beskrivelse av hva som legges i etterretning som aktivitet. Avslutningen av kapitlet er viet modellene/hypotesene som ligger til grunn for å si noe om hvorfor endringene/kontinuiteten har funnet sted.

Analysen er delt opp i kapitler som gjenspeiler etterretningssyklusens hovedelementer: ledelse, innhenting, behandling og distribusjon. Kapitlene gir en beskrivelse av de funn som er gjort, systematisert i underkapitler etter hvilke endringer eller kontinuitet som beskrives. I tillegg er det et eget underkapittel som behandler de funn som er gjort med tanke på forklaringen på hvorfor endringen/kontinuiteten har funnet sted.

Avslutningsvis gis det en oppsummering og konklusjon av de funn som er gjort.

2 Teori om etterretning, moderne konflikter og modeller for forklaring

2.1 Innledning

Dette kapitlet er ment å gi et teoretisk grunnlag for de ulike elementene av problemstillingen, som skal legge en grunnmur for den videre analysen. Kapitlet starter med å gi en mer inngående beskrivelse av hva som ligger i begrepet moderne konflikter. Hva består egentlig dette nye konfliktmønsteret av?

Deretter vil det bli en kort innledning om etterretning generelt, for å gi leseren et bakteppe om hva dette fenomenet er. Så vil etterretning som aktivitet bli beskrevet mer i detalj, hvor etterretningssyklusen (e-syklus) vil bli benyttet som et teoretisk grunnlag.

Den siste delen av det teoretiske grunnlaget tar for seg fire forskjellige teoretiske modeller, eller hypoteser om man vil, for hva som kan forklare de eventuelle endringene som har skjedd.

2.2 Moderne konflikter – Hva har endret seg?

Først og fremst er det hensiktsmessig med en begrepsavklaring, da det er mange forskjellige benevnelser som blir brukt om det samme. Når studien benytter begrepet moderne konflikter, refereres det til konfliktene vi for eksempel kan se i Afghanistan og Irak. Andre benevninger som også blir benyttet er de nye krigene og komplekse konflikter. Om disse begrepene skulle bli brukt litt om hverandre i denne studien, så refereres det altså til det samme. La oss da se litt nærmere på hvordan disse moderne konfliktene blir beskrevet.

Øyvind Østerud (2009) beskriver at det store vendepunktet kom etter oppløsningen av det tidligere Jugoslavia, hvor statsmakten ble oppløst og man fikk mer eller mindre anarkistiske tilstander uten en effektiv statsmakt. Med det menes at voldsformene ble mer usystematiske og irregulære, og det ble en mer flytende overgang mellom krig, bandefeider og kriminalitet. Dagens konflikter blir sett på som uryddige og uklare hvor frontene er oppløst, det avgjørende slaget er borte og skillet mellom sivile og militære har blitt visket ut. Østerud (2009) beskriver at dette er konteksten for de nye krigenes karakter – at staten har forvitret og blitt erstattet av andre autoritetsformer som for eksempel stammene i de Pashtunske områdene i Afghanistan og klanene i Somalia. Det er i hovedsak slike anarkiske konfliktsituasjoner som kjennetegner de operasjoner våre styrker står overfor i dag, og hvor operasjonene i Afghanistan og Irak kan sies å være et referansegrunnlag (Østerud, 2009).

Herfried Münkler (2007) beskriver at kritikerne av ny krig konseptet mener at det som er blitt uttalt som nytt, egentlig ikke er nytt i det hele tatt. Det kan derimot bli sett på å være en del

av krigen opp igjennom tiden, noe som kan tyde på at det er uenighet om det faktisk har vært noen endring eller ikke (Münkler, 2007). Münkler har dog lagd en teoretisk modell som skulle skille de nye kriger fra de gamle inneholdende tre karakteristika: 1. Privatisering av krigen, ved at staten ikke lenger er monopolist. I dag er det andre aktører som har initiativet, mens staten er reaktiv; 2. Utvikling av uoverstigelig militær asymmetri, og som svar en asymmetrisering av krigen ved militært svakere aktører; 3. Demilitarisering av krig, hvor regulære styrker har mistet både kontroll og monopol. Dette ses fra den store andelen spillere og deres divergerende målsettinger. Konsekvensene er best uttalt i vanskeligheten med å skille stridende fra ikke-stridende.

Isolert sett står ikke disse karakteristikaene for noe nytt i det hele tatt. Hver for seg kan man finne forekomster av alle disse i kriger langt tilbake i tid. For at det skal kunne defineres som en ny krig, må alle disse forholdene være tilstede samtidig (Münkler, 2007). Hovedtrekkene i nye kriger er altså ikke et antall nye individuelle utviklingstrekk, men en overlapp og det tidsmessige sammenfallet mellom privatisering, asymmetri og demilitarisering av krigføringen, med en drastisk og samtidig svekking av den formative og organiserte styrken av den klassiske modellen av krig. Sammen leder de til en dramatisk endring både for krigføring og oppfattelsen av trusler (Münkler, 2007). La oss gå litt nærmere inn på de forskjellige karakteristika.

Privatisering av krigen har ført til at stater ikke lenger har monopol, ved at disse nye krigene eller moderne konfliktene gjerne opptrer hvor statsdannelsen som sådan er svekket eller er borte. Dette har ført til en fremvekst av multiple ikke-statlige aktører, hvor en eller flere har en voldelig hensikt og fremskaffer seg kapasitet til å gjerne starte krigen/konflikten (Münkler, 2007). De har i økende grad tatt initiativet vekk fra statene, som har blitt tvunget til å innta en reaksjonsposisjon, noe som kan eksemplifiseres i alle de intervensjonene som har vært nødvendig fra den vestlige verden siden konfliktene i Gulfen og på Balkan på 1990-tallet. Grupperingen er sammensatt, men kan i grovt deles inn i tre kategorier.

For det første har vi organisasjoner som på en eller annen måte befinner seg i operasjonsområdet for å bedre situasjonen til stat og befolkning. Eksempler på dette er internasjonale hjelpeorganisasjoner og alle de Non Governmental Organisations (NGO) som har sitt virke i både Irak og Afghanistan. Dette er organisasjoner som for eksempel Røde Kors, Forente Nasjoner (FN) organisasjoner og Kirkens Nødhjelp. For det andre har det vokst frem organisasjoner som bedriver en eller annen form for militær aktivitet. Et eksempel er private firmaer som leier ut sine tjenester til ulike land, som en støtte til de militære styrkene man har utplassert i operasjonsområdet innenfor for eksempel sikkerhet/vakthold og logistikk. For det tredje har man grupperinger som Østerud kaller de private voldsaktører. Disse aktørene kan

defineres innenfor fire hovedgrupper - opprørere, krigsherrer, terrorister og kriminelle (Østerud, 2009).

Opprørsbevegelsene, som for eksempel Taliban i Afghanistan, er en politisk motivert gruppering som ønsker en form for makt i den staten de er tilknyttet. Krigsherrer er de som på en eller annen måte har dratt fordel av en borgerkrig eller indre uro i landet, og har bygd opp en maktbase i "sin" region. De ønsker å beholde sin makt, og tyr gjerne til innslag av terror og brutale virkemidler for å avskrekke. Terroren kjenner ingen landegrenser og kan gi spill-over effekter mellom konfliktområdet og hjemlandet for de nasjoner som deltar i konflikten. Terroraksjonen mot Madrid i 2004 som førte til at Spania trakk sine styrker ut av koalisjonen i Irak er et eksempel på dette. Organisert kriminalitet er sterkt utbredt, spesielt i Afghanistan hvor narkotikaproduksjon og smugling er de mest fremtredende aktivitetene. Organisert kriminalitet er et av inntektsgrunnlagene for å sikre at opprørere og krigsherrer kan fortsette sin virksomhet (Østerud, 2009).

Det som gjør det ekstra komplekst er at alle disse voldsaktørene ofte har en eller annen form for tilknytning til hverandre. Dette kan vi kjenne igjen fra både Irak og Afghanistan, hvor opprørere, terrorister, krigsherrer og organisert kriminalitet i en eller annen form på den ene siden samarbeider for å finansiere og skaffe ressurser. På den andre siden rivaliserer aktørene for å øke sin egen makt og derigjennom sikre påvirkning og egen vinning. Alle disse voldsaktørene bidrar gjerne til det Østerud kaller regionale konfliktklynger, fordi de ofte er ubundet av statsgrenser og gjennom sin virksomhet drar inn naboland i konflikten (Østerud, 2009).

Asymmetri i motsetning til symmetri i krigføringen har blitt et grunnleggende vilkår for dagens konflikter. Dette kan sies å ha kommet som en konsekvens av vestens intervensjonsstyrkers overlegne teknologiske standard. Ingen kan måle seg med deres konvensjonelle styrke og våpenteknologi, og en motstander tar derved ikke sjansen på å ta opp kampen på en konvensjonell symmetrisk måte. Et eksempel på denne konvensjonelle overlegenheten ble tydeliggjort i Gulfkrigen 1991, hvor USA og deres allierte i løpet av 48 timer slo Irakerne ut av Kuwait. Derfor tar for eksempel Taliban i bruk asymmetriske virkemidler for å oppnå suksess og ha mulighet til å påføre tap. Metoden/strategien søker å tvinge sin teknologiske overlegne motstander ut av evne til å utnytte sitt teknologiske overtak (Münkler, 2007).

Opprørsstyrkene prøver å utligne dette blant annet gjennom å skjule sin identitet ved å gå i ett med befolkningen. De er gjerne sivile om dagen og stridende om natta. De opererer gjerne ut ifra befolkningstette områder som gir koalisjonsstyrken folkerettslige utfordringer gjennom at sivile liv kan og går tapt. Følgelig utnytter opprørerne og benytter befolkningen for å holde seg

skjult og bruker den til å kompromittere koalisjonsstyrken når sivile liv går tapt (Østerud, 2009). Media og dagen teknologi med internett blir benyttet aktivt gjennom en utstrakt bruk av propaganda. Tidshorisonten og toleransen for tap varierer også sterkt. En opprørsgruppering kan ha en meget lang tidshorisont for å oppnå sine målsettinger, mens koalisjonsstyrken ønsker å få bukt med problemene raskest mulig for å kunne trekke seg ut (Østerud, 2009).

Demilitarisering blir beskrevet av Münkler (2007) med at de regulære væpnede styrker har mistet både kontrollen og monopolet på krigføringen. Det første forholdet som blir trukket frem er den miksen man ser av kombattante og ikke-kombattante. Dette er et definisjonsspørsmål i Folkeretten, hvor koalisjonsstyrkene som opererer i Irak og Afghanistan ses på som lovlig kombattante, mens opprørsstyrker ses på som ikke-kombattante og derigjennom ikke lovlig stridende. Et annet forhold som også blir trukket frem er at regulære militære styrker blir brukt mer til politioppgaver, og har derigjennom blitt fjernet fra rene militære oppdrag og brakt militær- og politioperasjoner nærmere hverandre (Münkler, 2007).

I både Irak og Afghanistan har vi sett hvordan opprørsgrupperingene organiserer sin voldsbruk mot ikke-militære mål. I økende grad har hovedmålområdene dreid seg mot sivile og ikke-militær infrastruktur. De har gjort den sivile befolkningen til et hovedmål for sine angrep (Münkler, 2007). Konfliktene tar form av det Sir Rupert Smith benevner som ”war amongst the people” – krigføringen foregår blant sivilbefolkningen. Konsekvensen ligger i opphevelsen av den klare forskjellen mellom kombattante og ikke-kombattante som har vært en av grunnpilarene i Europeiske regler for krigen. Opprørsstyrkene er krigere som ikke føler seg bundet til noe etos av ridderlighet eller av internasjonale regler for krig som Münkler (2007) beskriver det.

Intervensjonsstyrkene som sendes til slike konfliktområder er gjerne sammensatt og består av bidrag fra mange forskjellige nasjoner både fra NATO og ikke-NATO land. Fra å opprinnelig være fokusert på å styrte Taliban regime og tvinge Al Qaida ut av Afghanistan, har oppdraget for den NATO-ledede styrken – International Security Assistance Force (ISAF) – blitt omformet til et mer statsbyggingsprosjekt. På den ene siden driver man opprørsbekjempning mot Taliban, og på den annen side skal man bygge opp grunnleggende samfunnssystemer slik at landet kan ta vare på seg selv. Et levedyktig styre, innføring av lov og orden samt etablering av økonomiske og sosiale tjenester er eksempler på statsbyggingsoppgaver. Et så komplekst og omfattende oppdrag er ikke noe en militær styrke kan klare alene, og ambisjonen har derfor vært å knytte militære og sivile virkemidler tettere sammen – en mer helhetlig tilnærming (Forsvarsstaben, 2007).

En slik helhetlig tilnærming stiller store krav til samarbeid internt i den militære styrken, og eksternt opp mot sivile samarbeidspartnere. Følgelig opererer man i dag etter en effektbasert tilnærming til operasjonen, hvor det er nødvendig med et spekter av innsatser mot flere aktører og områder for å nå et ønsket langsiktig resultat. Kompleksiteten i oppdraget gjør at operasjonene foregår i et høyt tempo, i den hensikt å kunne oppnå ønskede effekter så raskt som mulig (Forsvarsstaben, 2007).

Denne kompleksiteten i oppdragets omgang og det multiple trusselbildet blir av flere fremstilt å gi etterretningen en sentral posisjon, og har gitt behov for en mer omfattende etterretningsstøtte (Ravndal, 2010). Effekttankegangen krever en inngående kjennskap til alle aktører og parter som kan påvirke konflikten, for å kunne rette riktig innsats inn mot forskjellige systemer for å oppnå ønsket effekt (Forsvarsstaben, 2007). Det er her etterretningen kommer inn, hvor dette effektfokus har gjort at ”operasjonene nå i all hovedsak er det vi kaller *etterretningsdrevne* (e-drevne) (Grandhagen, 2011, s. 6). I det første kapitlet ble dreiningen i fokus for etterretningen fremhevet mot det å forutsi nye sikkerhetstrusler, samt det å støtte militære operasjoner. En slik etterretningsstøtte er dels ment å gi den militære sjefen et bedre grunnlag for sine beslutninger, og dels for å bedre sikkerheten for styrkene. Kompleksiteten i nye operasjonsområder, tettere støtte til militære operasjoner, helhetlig tilnærming med mange aktører, har da også medført at det er blitt mer krevende å drive målrettet etterretningsarbeid (Grandhagen, 2011).

Som en avslutning på beskrivelsen av dagens moderne konflikter, synes det da betimelig å vise til Sir David Omand's betraktning rundt hva etterretningen bør fokusere på i dette nye paradigmet:

Intelligence structures, processes, co-ordination mechanisms that may have worked for nations in the past have to be rethought against the new threat and how it might develop. It can involve changes that break with traditions. But the status quo will no longer do (2007, s. 122).

2.3 Etterretning generelt

Etterretning er for mange en meget sammensatt og kompleks disiplin, og det er mange oppfatninger omkring fenomenet etterretning. Jennifer Sims er blant dem som understreker dette i sin litteratur hvor hun sier: ”*Unfortunately, intelligence theory is in its infancy – even definitions are contentious*” (Gerber & Sims, 2005, s. 15). Hun mener det med bakgrunn i dette kan være vanskelig å reformere etterretningen, siden det er en god teori som må ligge i bunn for hva etterretning er og bør være. Om dette medfører en absolutthet, og har vært en hemsko for utviklingen, vil forhåpentligvis analysen gi et svar på. Det Sims er inne på kommer dog til syne i

ulike doktriner og publikasjoner som er gitt ut for etterretning, hvor ordlyd i både definisjoner og hensikt varierer i grad. Imidlertid kan det synes som om det er mer nyansforskjeller enn motsigelser.

I lov om etterretningstjenesten finnes det ingen definisjon på hva etterretning er. I FFOD står det heller ingen klar definisjon på hva etterretning er, men mer om hva etterretning skal gjøre. I NATOs publikasjon over definisjoner, Allied Administrative Publication 6 (AAP 6), står det følgende definisjon:

The product resulting from the processing of information concerning foreign nations, hostile or potentially hostile forces or elements, or areas of actual or potential operations. The term is also applied to the activity which gives rise to intelligence and as a generic title, to those who carry out the process which leads to its production (NATO, 2009, ss. 2-I-6).

Ut fra denne definisjonen kan man lese at etterretning har noe med produktet å gjøre, men også den aktiviteten som fører frem til produktet, samt den organisasjon som står for produksjonen.

Formålet med etterretning blir også fremstilt med nyansforskjeller, men når man leser i litteraturen så er ofte ordene økt kunnskap og beslutningsstøtte nevnt, og gjerne disse ordene i sammenheng. I NATO sin etterretningsdoktrine, Allied Joint Publication 2 (AJP-2), blir etterretning fremstilt som en strids-vinnende faktor. Ingen sjef vil i dag dra ut i kamp uten først å vite intensjoner og kapabiliteter til sin motstander. Det ville i så fall innebære det samme som å dra i kamp i blinde (NATO, 2003). For å få produktet etterretning må informasjonen først og fremst være hentet inn på en systematisk måte med bakgrunn i et behov/et spørsmål stilt av sjefen. Når informasjonen er hentet inn blir den gjenstand for en analytisk prosess, hvor menneskelig vurderingsevne basert på kunnskap og erfaring spiller en viktig rolle. Produktet som kommer ut av denne prosessen kalles etterretning (NATO, 2003).

Ingen kan garantere at etterretningen som kommer ut er den hele og fulle sannhet, da det som predikeres ikke har skjedd enda. Derfor er en etterretning et estimat, eller en prognose om man vil, over det aktuelle spørsmål etterretningsorganisasjonen har fått i oppdrag å besvare (NATO, 2003). Som en del av dette virker det naturlig å trekke frem det kanskje mest fremtredende kjennetegnet ved etterretning – nemlig hemmelighold. Dette elementet som går ut på å få tak i informasjonen som din motstander ønsker å holde hemmelig, samtidig som man skal prøve å forhindre at motparten får tak i informasjon som du ønsker å holde skjult og hemmelig. Som Herman sier det: *”The thrill of secret knowledge makes Ministers read intelligence in their evening boxes, even if they leave more mundane items to the next morning”* (2001, s. 6).

Hensikten rundt dette hemmeligholdet er først og fremst ment å beskytte sine kapasiteter, kilder og metoder mot mottiltak fra motstandere (Herman, 2001).

Sir David Omand, som en av de mest fremtredende personlighetene innenfor Britisk etterretning, har beskrevet sin definisjon eller hensiktsformulering med etterretningen. Den sier følgende: *”The ultimate objective of intelligence is to enable action to be optimised by reducing ignorance; and of secret intelligence to achieve this objective in respect of information that others wish to remain hidden”* (Omand, 2007, s. 99). Etterretningen kan derved være den faktoren som gir sjefen for en avdeling det lille fortrinnet som skal til for å vinne slaget. For som Sun Tzu sa det: *”Without knowledge one cannot act skilfully”* (2001, s. 204).

Fra å ha sett mer på det overordnede om hva etterretning defineres som, og hvilken hensikt den skal tjene, la oss nå gå inn på etterretning som aktivitet.

2.4 Etterretning som aktivitet

Etterretning som aktivitet kan i enkleste form beskrives innenfor det som kalles etterretningssyklusen (e-syklus). Denne syklusen består av fire elementer: ledelse, innhenting, behandling og fordeling. Selv om det finnes et uttall forskjellige visualiseringer av en e-syklus så ligger disse delene stort sett fast. En enkel modell som viser dette er den som står i FFOD (Forsvarsstaben, 2007, s. 147).

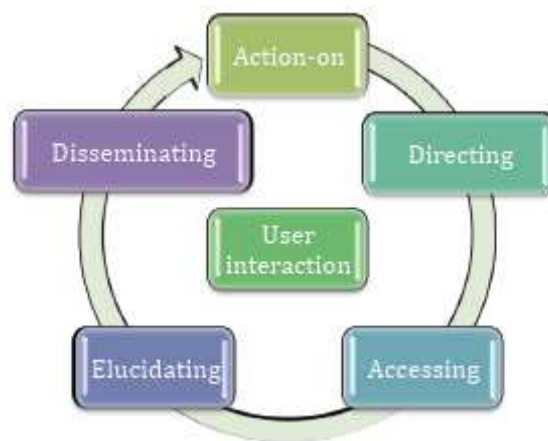

Figur 1: FFODs etterretningssyklus

AAP-6 definerer e-syklusen på følgende måte; *”The sequence of activities whereby information is obtained, assembled, converted into intelligence and made available to users”* (NATO, 2009, ss. 2-I-6). Denne strukturerte og systematiske sekvensering av aktiviteter skal sikre en kvalitativt god og riktig behandling av de spørsmål etterretningsorganisasjonen blir satt til å besvare. FFOD

beskriver viktigheten av å kunne gjennomføre denne prosessen raskt og med stor presisjon, for å kunne opprettholde et høyt operasjonstempo. Som et tiltak for å opprettholde dette nødvendige tempoet foregår gjerne flere av disse aktivitetene, og sykluser innenfor aktivitetene samtidig (Forsvarsstaben, 2007).

E-syklusen ble etablert for å håndtere etterretningsspørsmål under den kalde krigen, hvor det ofte var klare skiller mellom de forskjellige elementene. Tid var gjerne heller ikke kritisk, og det tok gjerne lang tid å fullføre syklusen. Dette har endret seg hvor viktigheten av tidskritisk etterretning har kommet i fokus i dag, og behovene fra taktisk og strategisk nivå gjerne er sammenfallende. Omand (2010) tar derfor til orde for at man i lys av dagens utvikling, kanskje bør se på syklusen ikke som en syklus men som et interaktivt nettverk. Med dette mener han at de ulike elementer av syklusen har en mye sterkere knytning til hverandre i dagens paradigme, og er mer inngripende i hverandre. De tette skottene som man før kunne finne mellom dem, er i dag mer visket bort grunnet den økte kompleksiteten. Med bakgrunn i dette mener han at dagens modeller gjerne er litt for enkelt visualisert, og han har laget en mer moderne e-syklus, som på en bedre måte skal fange opp endringene i det nye paradigmet (Omand, 2010). Figur to viser det samme som han beskriver i sin bok, men er hentet fra en brief som han holdt som en del av etterretningsmodulen ved Forsvarets høgskole høsten 2009 (Omand, 2009).

Figur 2: Sir David Omand's moderne etterretningssyklus

Denne modellen visualiserer den økte viktigheten av interaksjonen med brukeren, noe som virker rimelig tatt i betraktning det beskrevne økte samarbeidet med andre organisasjoner i dagens konflikter. Han har videre inkludert et nytt første og siste steg av syklusen, "Action-on", som er ment å poengtere etterretningens overordnede målsetting – nemlig å legge grunnlaget for beslutningsstøtte og operasjoner i dagens effektbaserte tenkning. "Accessing" er byttet ut med innhenting. Dette mener han på en bedre måte viser at dagens moderne innhenting ikke bare

foregår bak fiendens linjer, men fremhever viktigheten av å bruke informasjon fra åpne kilder. ”Elucidating” er en mer sammenfatning av elementer som ligger inn under behandling. Det blir gjerne benyttet ulike benevninger på dette elementet, som for eksempel analyse, prosessering og bearbeiding. Dette har han gruppert i en, men han poengterer at ordet ”elucidating” også inneholder en viktig forskjell fra tidligere. Det går på viktigheten av forklaringselementet av sine estimer/prediksjoner, for å tydeliggjøre den kompleksiteten som gjerne ligger i disse (Omand, 2010).

Wilhelm Agrell (2009) sier seg enig med Omand, og beskriver at det har vært debatt om anvendbarheten til syklusen. Han mener den er meget forenklet, nesten over-forenklet, og at dagens etterretning må bli forstått å være atskillig mer kompleks. Derfor bør den også bli visualisert i en mer kompleks modell. Agrell går videre i å si at av alle svakhetene fra kald-krig paradigmet, er e-syklus modellen sannsynligvis den enkeltdelen som har størst betydning i det å produsere et intellektuelt utilstrekkelig konsept for etterretning. Den kompleksiteten som man ser i dagens konfliktmønstre er fjerntliggende fra de oppdrag som e-syklus modellen var laget for å dekke. En økt kritisk debatt rundt påvirkningen av e-syklus modellen indikerer at man kanskje heller burde bevege seg mot etterretning utenfor bruk av denne syklusen. Spørsmålet er dog hvordan og om det er mulig (Agrell, 2009).

Agrell’s og Omand’s synspunkter kan tolkes dit hen at dagens modell ikke i tilstrekkelig grad beskriver den endrede kompleksiteten som det nye paradigmet innehar. Det vil si at dagens modell fremstiller etterretning som aktivitet på en måte som ikke fullt ut representerer virkeligheten. Som analysen vil vise har det skjedd endringer innenfor alle elementene syklusen består av. Derfor burde kanskje også modellen på en bedre måte visualisere endringene, slik at kompleksiteten som faktisk syklusen innebærer bedre kommer til uttrykk. En slik visualisering vil gi leserne og brukerne av syklusen et mer riktig bilde av hva denne prosessen faktisk innebærer. Det er imidlertid en fare for at en modell som skal ta inn over seg alle mulige momenter og endringer vil kunne bli for komplisert. Kanskje er det allikevel slik at om virkeligheten i seg selv er komplisert, så bør også modellen bli det om den skal forklare virkeligheten på en god nok måte. Samtidig synes det innlysende at en modell ikke kan få frem alle små og store ting. Her handler det mer om å finne en gylden middelvei hvor nødvendig visualisering gjøres, for å skape en bedre forståelse for den komplekse prosessen som egentlig foregår i dagens komplekse konfliktmønstre.

Med det forlater vi syklusen som modell, og skal nå se nærmere på de ulike elementene i etterretning som aktivitet. Uansett ulike oppfatninger omkring e-syklus modellen, vil denne

studien benytte seg av modellen som ligger til grunn i gjeldende doktrine. De neste avsnittene vil derfor fokusere på elementene ledelse, innhenting, behandling og distribusjon.

Ledelsesdelen av syklusen består i mottak og behandling av de spørsmål som kommer inn. Dette er som regel en todelt sak. For det første kommer det informasjonsbehov fra den sjefen som støttes direkte. Disse spørsmålene omtales gjerne som sjefens kritiske informasjonsbehov, og er de spørsmål han trenger svar på for å planlegge å gjennomføre sine operasjoner. For det andre består ledelsesdelen i å prioritere, gi oppdrag til sine innhentingsdisipliner, og følge opp at riktig informasjon blir hentet inn (NATO, 2003). En dialog opp mot oppdragsgiver gjennomføres i den hensikt å sikre en felles forståelse av hva slags type informasjon man er ute etter. Når dette er avklart blir spørsmålene gjerne brutt ned i mer detaljerte delspørsmål for å gjøre det lettere å hente inn informasjon for innhentingsdisiplinene.

Videre foregår planleggingen av innhentingsoperasjonen under denne fasen, hvor de detaljerte spørsmålene blir samlet, systematisert og prioritert inn i en innhentingsplan. Prioritering er vesentlig, men også vanskelig, da en etterretningsorganisasjon sjelden har ressurser nok til å hente inn på alle forespørsler samtidig. Prioriteringen er også gjenstand for dialog opp mot oppdragsgiver, slik at man sikrer innhenting på de mest kritiske spørsmålene først. Ledelsen vil benytte seg av både egne ressurser (task) og forespørre andre enheter (ask) om å bidra med innhenting av informasjon på de forskjellige spørsmål. Ledelsen vil også føre kontinuerlig kontroll med hvilke spørsmål som er besvart, og hvilke som fortsatt må følges opp, og på denne måten holde en kontinuerlig kontroll på de spørsmål som avdelingen har i oppdrag å besvare. Dermed står ledelse for det overordnede ansvaret for koordinering av hele e-syklusen, ved at informasjon blir hentet inn, analysert og produkter distribuert i henhold til de informasjonsbehov som har kommet inn. Hele denne prosessen kalles Collection Co-ordination and Intelligence Requirements Management (CCIRM) (NATO, 2003).

Deretter blir spørsmålene fordelt til innhentingsdelen av etterretningen, hvis oppgave er å hente inn informasjon innenfor de spørsmål som er tildelt gjennom innhentingsplanen. Det finnes flere forskjellige innhentingsdisipliner, som hver for seg innehar sin ekspertise og spesialisering på måter å hente inn informasjon på. De mest vanlige disiplinene er; Human Intelligence (HUMINT), menneskebasert innhenting; Signal Intelligence (SIGINT), elektronisk innhenting; Imagery Intelligence (IMINT), bilde og video; Open Source Intelligence (OSINT), åpne kilder. Disse NATO uttrykkene, eller forkortelsene, benyttes i norsk terminologi og vil også bli benyttet videre i denne studien. Hva karakteriserer så disse forskjellige disiplinene?

HUMINT er som det ligger i uttrykket menneskebasert innhenting, og kan grovt deles inn i to forskjellige teknikker. For det første kan informasjonen hentes inn ved at man bedriver liaisonering opp mot andre organisasjoner eller enkeltindivider og har en direkte interaksjon mot en kilde som kan besitte informasjonen man er ute etter. For det andre kan man ved hjelp av ulike tekniske hjelpemidler som kikkert, lysforsterkning, radar og avlyttingsutstyr gjennomføre innhenting ved å holde en avstand fra objektet man ønsker å innhente informasjon om. Denne teknikken benyttes gjerne når man ikke ønsker at motparten skal vite hvilken type informasjon man er ute etter, og/eller hvem/hva man henter inn informasjon på. Man kan altså drive HUMINT både skjult og åpent (NATO, 2003). Under den kalde krigen ble denne innhentingsdisiplinen gjerne forbundet med de ulike nasjoners spioner, som hemmelig og skjult opererte innenfor en annen stats landegrenser. I dagens konflikter, som Irak og Afghanistan, er det blitt mer vanlig å bruke HUMINT enheter for å samle inn informasjon direkte fra befolkningen.

SIGINT blir benyttet for å hente inn informasjon gjennom å avlytte motstanderens kommunikasjonsmidler (NATO, 2003). Dette har gjennom årtier vært en meget effektiv innhentingsmetode, og har utviklet seg i takt med at ny teknologi har kommet på markedet. SIGINT sensorer kan være både bakke-, luft- og sjøbaserte. Denne metoden er like mye benyttet i dagens moderne konflikter, som den var under den kalde krigen.

IMINT er informasjon man får gjennom tyding av bilder og film. Denne type informasjon blir hentet inn av sensorer som kan være både bakke-, luft- og sjøbaserte (NATO, 2003). Under den kalde krigen ble denne type etterretning gjerne forbundet med spionflyene, slik som amerikanske U2, og en utstrakt bruk av satellitter etter hvert som denne teknologien gjorde sitt fremtog. I dagens Irak og Afghanistan er spionflyene gjerne komplettert med Unmanned Aerial Vehicles (UAV). Dette er ubemannede fly i ulike størrelser som kan sendes ut foran egne styrker for å gi et oppdatert situasjonsbilde i nåtid før man rykker frem langs en akse eller inn i mot et målområde. I tillegg er det også meget vanlig i dag å benytte seg av sensorer plassert på jagerfly og helikoptre, som etter hvert har blitt meget avanserte.

OSINT er den siste disiplinen, og er informasjon som man henter inn fra offentlig tilgjengelig informasjon – åpne kilder (NATO, 2003). Hovedverktøyet i dag er internett, hvor det er en formidabel mengde søkbar informasjon. Denne disiplinen har vokst frem etter hvert som informasjonsteknologien har utviklet seg, og har blitt en av de viktigste kildene for informasjon i dagens etterretningsoperasjoner – om ikke den viktigste.

Når informasjonen er hentet inn blir den så behandlet i det neste elementet av e-syklusen. Her blir informasjonen sammenlignet med annen informasjon, for å se om det er biter som hører sammen. Den blir videre evaluert for å finne ut påliteligheten på både kilden og informasjonen. Deretter blir informasjonen analysert, integrert og tydet. Til slutt blir den satt sammen med annen informasjon relatert til samme spørsmål, til ferdige etterretningsprodukter som svar på de spørsmål man er satt til å besvare (NATO, 2003). Det er her etterretningen lager sine produkter, som består av ulike estimater og prediksjoner som skal kunne si noe om fremtiden. Det er under denne prosessen kompetansen og ekspertisen til etterretningsorganisasjonens analysepersonell er avgjørende. Denne kompetansen og ekspertisen vil, sammen med god informasjonstilgang, legge premissene for hvor godt produktet blir. Som tidligere nevnt vil det alltid ligge en usikkerhet i disse produktene, da det ikke er noen som med sikkerhet kan forutsi fremtiden. Sir David Omand fremstiller dette på en god måte når han sier: *"The customer has to recognize that what the analyst is painting is an impressionist portrait, without the complete detail that you would find in a photograph"* (2007, s. 114). Både analytiker og oppdragsgiver må ha dette i minnet, og ikke bruke produktet som den absolutte sannhet.

Når informasjonen er behandlet og produktet er klart, blir disse distribuert til den eller de som har behov for det i et fornuftig format og ved bruk av et fornuftig kommunikasjonsmiddel (NATO, 2009). Distribusjonen foregår vanligvis etter prinsippet rundt "need to know". Det innebærer at kun de som anses å ha bruk for etterretningsproduktet vil få det. Dette prinsippet er en del av hemmeligholdet hvor etterretningsorganisasjonen ønsker for å beskytte sine metoder, kapasiteter og sine kilder. Hemmeligholdet skal virke som en beskyttelse på den måten at kun de som må, får innsikt i hva etterretningens aktivitet består i. Om dette prinsippet i dag er for gammeldags og tilhører den kalde krigens tid, er det kanskje delte meninger om. Dagens moderne konflikter med helhetlig tilnærming og mange samarbeidspartnere krever kanskje en annen tilnærming til åpenhet og deling av informasjon og etterretninger.

For den videre analysen vil disse fire elementene være gjenstand for fokus for å se om det er gjennomført noen endring innenfor etterretning som aktivitet. Altså innen elementene ledelse, innhenting, behandling og fordeling.

2.5 Forskjellige modeller for å forklare endringen

Graham Allison (1980) benytter i sin bok *Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis* tre modeller eller hypoteser til å forklare hendelsene rund Cuba krisen. Disse modellene synes å være et godt utgangspunkt for å prøve å forklare de endringer eller kontinuitet som eventuelt har skjedd innenfor etterretningen. De tre modellene eller hypotesene tilsier at endringene kan forklares gjennom rasjonelle tilpasninger og byråkratisk tautrekking eller at det heller er en

kontinuitet gjennom opprettholdelse av gamle rutiner og prosedyrer (Allison, 1980). En fjerde hypotese, som kan være en plausibel forklaring utover Allison's modeller, er modellen av teknologien som en faktor med egentyngde. Denne studien forventer å finne at forklaringen på de fleste endringene kan relateres til den rasjonalistiske modellen. Dette gjør denne til en hovedhypotese. Den kan dog ikke utelukkes at det finnes endring og/eller kontinuitet som kan forklares innenfor de tre andre modellene.

Den rasjonalistiske modellen tar utgangspunkt i at vi har med rasjonelle aktører å gjøre, og bygger på det latinske ordet "ratio" som betyr fornuft (Gilje & Grimen, 12. opplag 2007). Det innebærer at en rasjonell handling bygger på fornuftige, konsistente og reflekterte handlinger som et resultat av en endring i forutsetninger/rammebetingelser. På denne måten kan man argumentere for at den rasjonelle modellen kan forklare eventuelle endringer som har skjedd innenfor etterretningen ved å ha gått fra kald krig til dagens moderne konfliktmønster. Endringen kan altså skyldes en rasjonell tilpassning til de endringer som har kommet i forbindelse med overgangen til nye sikkerhetspolitiske betingelser. I forbindelse med at man har gått fra et trusselsscenario til et annet kan dette virke troverdig. Nye utfordringene gir dermed organisasjonen nye målsettinger, som fører til en endring av eller ny praksis for å nå disse nye målsettingene.

Endringene kan gi seg utslag på flere forskjellige måter. Et aspekt er at man organiserer seg annerledes, for på en bedre måte å møte nye utfordringer og samarbeidsformer. Et annet kan være at man lager nye konsepter og prosedyrer, som skal gjøre organisasjonen i stand til å løse sine oppdrag mer effektivt. Et tredje aspekt kan være at man anskaffer ny teknologi for å håndtere de nye utfordringene. Om teknologien ikke er tilgjengelig, kan det også ligge innenfor denne delen at man forespør industrien om å utvikle systemer som er ment å dekke endrede behov. På denne måten vil endringene eller den nye praksisen peke tilbake på fornuftige, konsistente og reflekterte handlinger, som er iverksatt med bakgrunn i nye utfordringer som har oppstått for organisasjonen.

En plausibel rasjonell forklaring på kontinuitet, kan være at etterretningen ser på gamle prosedyrer og organisering som viktig og nødvendig også i det nye paradigmet. Stig Jarle Hansen (2007) nevner i sin bok at standard operasjonsprosedyrer (SOP) er ekstremt viktig i en militær organisasjon, da de skal fungere under press og må drilles til de sitter. I nye situasjoner kan det da være vanskelig å endre sine SOP'er, i den hensikt å unngå opplæring innenfor nye rutiner i en hektisk og vanskelig presset situasjon. Det kan fort føre til feil, og man kan bli straffet for å prøve å innføre endringer. Konsekvensen kan bli at gamle SOP'er blir benyttet

lenge etter at endringer i for eksempel trusselscenarioet har inntruffet. Organisasjonen prøver å minimere usikkerhet ved å følge gamle prosedyrer, i stedet for å bytte de ut med nye og mer usikre alternativer (Hansen, 2007). Derved ligger det en rasjonell tanke bak å ikke gjøre noen endringer.

Modellen av organisasjoner som byråkratiske er den neste hypotesen til Allison. I denne modellen kan endringen eller kontinuiteten tilbakeføres på byråkratisk tautrekking internt i etterretningen. Kanskje var det enkelte elementer internt i etterretningen som gjennom en systematisk prosess lyktes i å endre organisasjonens arbeid, eller sørge for kontinuitet gjennom å motsette seg endring. Det Allison beskriver som ”*various conceptions of national, organizational, and personal goals*” (1980, s. 707). Etterretningsorganisasjoner etter den kalde krigens slutt ble gjenstand for kutt i ressurser som en del av den generelle nedbyggingen innenfor forsvarssektoren i den vestlige verden. De måtte også kjempe for sin ressurstilgang, status og eksistensberettigelse. Kanskje kan da en forklaring på endringene være at de ble gjennomført som et resultat av strategiske valg for nettopp å få mer ressurser, øke organisasjonens volum eller øke egen prestisje (Hansen, 2007). Det kan også være slik at byråkratiske sentrale interesser innenfor etterretningen har motsatt seg eventuelle endring, og heller sørget for kontinuitet. En ønsket kontinuitet kan for eksempel være tuftet på interne interesser for å hindre omorganiseringer og nedbemanning. Videre i studien vil denne modellen bli benevnt som den byråkratiske modellen.

Den tredje hypotesen/modellen som Allison beskriver, er modellen av organisasjoner som trege og rutinstyrte. Hypotesen går i retning mot at det ikke finnes noen endring, og at det heller ikke vil finne sted noen endring. Denne modellen peker derved mot at etterretningsorganisasjonene ved nærmere ettersyn bare følger gammel standard SOP, og bruker samme materiell og konsepter som tidligere. Årsaken til dette kan være at tunge byråkratiske organisasjoner, som etterretningen er sett på å være, ikke har funnet noen rasjonell grunn til å endre seg. Det kan også være slik at den rutinepregede organisasjonen ikke har klart å ta inn over seg endringer i omgivelsene for øvrig, grunnet treghet i det interne rutinepregede systemet. Videre i studien vil denne modellen bli benevnt som SOP modellen.

Den fjerde modellen eller hypotesen, som faller utenfor de Allison beskriver, er modellen av teknologien som en faktor med egentyngde. Denne modellen kan forklare endring gjennom den naturlige samfunnsmessige utviklingen som foregår til enhver tid. Som en del av denne utviklingen kommer det til stadighet nye teknologiske virkemidler, hjelpemidler, nye redskaper og arbeidsprosesser. En forklaring på hvorfor endringen eller ny praksis har oppstått, kan derved være teknologiens og samfunnsutviklingens egentyngde. Man tar altså i bruk nye virkemidler

fordi den har skapt sin egen etterspørsel. Ny teknologi som gjør at man kan drive innhenting på en annen måte, eller nye arbeidsprosesser som for eksempel team-arbeid er eksempler på dette. Ny teknologi eller nye prosesser kan igjen legge grunnlaget for nye konsepter og operasjonsmønstre – i det hele tatt en ny praksis. Man kan derved få et autistisk bilde av etterretningen, ved at den spiller på de muligheter som ligger i for eksempel teknologien. Hovedforskjellen fra spesielt den rasjonalistiske modellen er altså at man setter i verk tiltak som ikke er etterspurt, eller som et svar på erkjente behov. Endring eller tiltak blir iverksatt mer fordi teknologien har gjort det mulig. Videre i studien vil denne modellen bli benevnt som teknologiens egentyngde modell.

Det kan selvfølgelig også være slik at denne fjerde modellen kan kobles til noen av Allison's modeller. Det er for eksempel mulig at noen innenfor etterretningen har særskilt profesjonell interesse av at en bestemt ny teknologi eller visse nye arbeidsformer tas i bruk, og presser på for å få dette til. Et eksempel kan være at desto flere informatikere og informasjonsteknologiekspertter etterretningen rekrutterer, desto større press blir det for å ta i bruk ny informasjonsteknologi. I så fall hefter så å si teknologiens egentyngde modell seg på den byråkratiske modellen.

Når det gjelder forholdet til den rasjonalistiske modellen, kunne man si at teknologiens egentyngde modell er den rasjonalistiske modellen snudd på hodet. Den rasjonalistiske modellen går ut fra at målsettinger og behov kommer først. Aktørene leter så etter redskaper og tar disse i bruk bare om de er egnet for å kunne håndtere de nye målsettingene og behovene. Teknologiens egentyngde modell går ut på at redskapene kommer først, og at man velger virkemidler uten at det finnes en målsetting eller et behov som kaller på nettopp disse virkemidlene.

3 Ledelse

Militær etterretning i Norge under den kalde krigen hadde kun en oppdragsgiver, og det var Forsvarssjefen (FSJ) på et militærstrategisk nivå med sin innhenting og analyse. Under dette hadde man etterretningsstøtte på taktisk nivå, for eksempel i Brigade Nord, som bestod av en G-2 med en liten stab og analyseenhet til støtte for Brigadesjefen. I tillegg hadde man en oppklaringseskadron til å drive innhenting for Brigaden. Brigaden i seg selv var en stående avdeling som bedrev egentrening med tanke på å kunne møte en invasjonstrussel og ble ikke benyttet i militære operasjoner utenlands. I så måte kan man hevde at militære etterretningsoperasjoner som sådan kun ble bedrevet på det strategiske nivå. Det var dog relativt enkelt for etterretningsledelse (e-ledelse) på den måten at trusselen var enkel å definere og man hadde en bruker og en oppdragsgiver. Samspillet opp mot det politiske nivået i det gamle paradigmet var kun sporadisk. *”Før var det ingen løpende kontakt mellom politisk ledelse og E-tjenesten, kun gjennom fredagsbrief og svar på enkeltforespørsler”* (Eidesen, 2011, 1. mars). Derved kunne e-ledelsen fokusere på sitt ene kjerneområde som var invasjonstrusselen og dens kapasiteter fra øst.

Tom Eidesen og Generalløytnant Torgeir Hagen (2011, 1. mars; 2011, 7. mars) sier at dette har endret seg både på taktisk og strategisk nivå, og endringene kom først og fremst med deployering av militær styrker til Balkan på begynnelsen av 90-tallet. I tillegg til dette sier de at et annet viktig bidrag for endring var innføring av Etterretningsloven i 1998 etter Lund-kommisjonens arbeid som ble sluttført i 1997. Innføringen av loven og utenlandsoperasjoner gjorde samspillet mellom etterretningen og politisk ledelse mer formelt, og etterretningsstøtte til militære operasjoner ble høyt prioritert. Endringene i Norge kan derved synes å være sammenfallende med de øvrige vestlige land. De radikale endringene for etterretningen kom med den internasjonale intervensjon av vestlige væpnede styrker i det tidligere Jugoslavia, hvor støtte til militære operasjoner ble høyt prioritert. Etterretningen måtte derved re-lære støtte til militære operasjoner etter andre verdenskrig, samt at ny teknologi revolusjonerte hva etterretningen kunne tilby (Herman, 2005).

”Behovet for etterretning har derved endret seg ved at man nå opererer på ”ukjent” grunn, ikke innenfor sitt eget territorie” (Rykkens, 2011, 2. mars). Han sier videre at dette har skapt større utfordringer med å få oversikt over elementer som topografi, geografi, kulturer, forskjellige aktører for å nevne noen. I tillegg har oppdragsgiver fått en økt forståelse for hva etterretningen kan bidra med og hvordan den fungerer, samt at etterretningen har fått en økt forståelse for de behov som finnes (Rykkens, 2011, 2. mars). Har da dette ført til endringer i hvordan etterretningen bedriver e-ledelse?

3.1 Flere brukere gir økt behov og bruk

Tom Eidesen (2011, 1. mars) mener at en klar endring er at det nye konfliktmønsteret har kreert flere nye brukere av etterretningen. Det nye paradigmet med multiple trusler har ført til økt kompleksitet med et sammensatt bilde og gjennom dette flere som har informasjonsbehov. Derved er det i dag ikke bare FSJ og Forsvarsdepartementet (FD) som er brukere av etterretning, men samspillet har også utviklet seg til å omfatte andre departementer etter en ny sikkerhetspolitisk dreining (Eidesen, 2011, 1. mars). Generalløytnant Kjell Grandhagen, sjef Etterretningstjenesten, trekker samtidig frem betydningen av Lov om Etterretningstjenesten fra 1998, som en viktig bidragsyter inn i denne endringen. Under hans tale i Oslo Militære Samfund (OMS) 28. februar i år sa han følgende:

Loven markerer også overgangen fra en primært militært orientert etterretningstjeneste til et instrument som i prinsippet skulle tjene hele statsapparatet". Videre sier han: "Selv om kommandoforholdet til Forsvarssjefen ble beholdt, levner oppgaveporteføljen i loven ingen tvil om at oppdragsgiverne er mange og at tjenesten skal ha en tverrsektoriell tilnærming (Grandhagen, 2011, s. 2).

Det blir videre poengtert at denne utvidelsen i mandat og antall brukere, har ført til et utvidet fokus fra en militær invasjonstrussel til et bredere globalt sikkerhetspolitisk bilde for etterretningen. "På strategisk nivå har man fått tre prioriteringsnivåer og tre fagområder om man vil. Fagområdene kan kort beskrives som støtte til utforming av norsk sikkerhets- forsvars- og utenrikspolitikk, støtte til Forsvaret og transnasjonale og ikke-militære risiki" (Eidesen, 2011, 1. mars). Med bakgrunn i dette kan det synes som om e-ledelsen har fått et mye mer komplekst og omfattende ansvarsområde, hvor antallet oppdragsgivere er stort og bredden i interessefeltet har økt. Som det er poengtert her strekker dette seg nå helt fra strategisk nivå, ned til taktisk nivå som er bygget opp for å kunne håndtere støtten til de militære operasjonene i utlandet. Den direkte støtten opp mot taktisk sjef i skarpe operasjoner var noe nytt for både strategisk og taktisk nivå. I denne forbindelse trekkes det frem at etterretningen har måttet innføre nye rutiner og prosedyrer, slik at man på en best mulig måte kunne støtte opp rundt støttet sjefs behov.

Tom Rykken (2011, 2. mars) poengterer enkelte av disse nye rutinene og prosessene, hvor man også innenfor e-ledelse kan se utviskingen av skillet mellom taktisk og strategisk nivå. Han trekker spesielt frem tre tiltak som er iverksatt, i den hensikt å få bedre oversikt over det mer komplekse bildet og det økte behovet. For det første har man koblet strategisk og taktisk nivå i operasjonsområdet. For det andre sammenstiller man informasjonen man har tilgjengelig slik at man på en bedre måte kan styre informasjonen til rett bruker til rett tid. For det tredje har man innført en transparens mellom strategisk og taktisk nivå, for derved å kunne dele på

arbeidsbyrden. Som en del av dette har man lagt til rette for en ”reach-back” mulighet på begge nivå, for operativ støtte fra personell som fysisk sitter i Norge.

Det kan derved tyde på at Etterretningstjenestens personell jobber tett opp mot etterretningen på taktisk nivå ute i operasjonsområdet. De er gjerne lokalisert ved siden av hverandre, slik at koordinering og planlegging er mulig gjort på en enkel måte. Sammenstillingen av informasjonen skjer slik at e-ledelsen kan få et så detaljert grunnlag som mulig for å legge nødvendige føringer og prioriteringer. Hele tiden med det som formål at støttet sjef skal få svar på det han har behov for. Transparens mellom de to innebærer at begge nivå sitter med et likt bilde av situasjonen, og kan derved støtte hverandre med både planlegging og produksjon. Det er på det rene at det er få mennesker som jobber med etterretning i Afghanistan, og de som er der må ses på som ett team. Slik blir ressursene best mulig utnyttet for å få mest mulig effekt. General Grandhagen poengterte også dette under sin tale i OMS, viktigheten av en ”sterkere koordinering av Forsvarets samlede etterretningskapasiteter” (2011, s. 6).

Med utgangspunkt i disse poengene kan det synes som om etterretningen har endret fokus i forhold til den etterspørselen som finnes.

3.2 Tettere interaksjon med oppdragsgiver

Brigader Odd Egil Pedersen (2011, 15. februar) trekker frem at det nye paradigmet med økt antall brukere og støtte til operasjoner i utlandet, har ført til en mye tettere interaksjon mellom etterretningen og brukeren. Dialogen med oppdragsgiver og brukere blir betegnet å være det viktigste innenfor etterretningsledelse i den hensikt å få gode produkter. Dette er med på å spisse produktet, sette fokus og ikke minst prioritere alle de behov som foreligger. Det poengteres videre at dette i seg selv ikke er noe nytt, men endringen ligger i at ”denne dialogen har blitt mye mer krevende med en endret og økt oppdragsportefølje, samt økt antall brukere” (Hagen, 2011, 7. mars). Et økt fokus på høyere tempo og ”current” etterretning (av øyeblikkelig interesse), trekkes samtidig frem som et grunnlag for denne nødvendige endringen. ”Viktigheten av å være på støttet sjef til enhver tid har blitt nødvendig og en utfordring etterretningen har tatt tak i på alle nivå” (Hagen, 2011, 7. mars). Han sier videre at dette samtidig har økt etterretningssjefens rolle i det å ta ansvar for denne dialogen, gjennom mer involvering i det som skjer innenfor daglig drift og operasjoner.

Det Torgeir Hagen her sier kan tas til inntekt for et viktig etterretningsmessig prinsipp som poengteres av Michael Herman: ”All intelligence work should be based on the commander’s intelligence requirements...if it is to be effective and economic it must have a specific aim, and the aim is to provide the commander with what he needs” (1996, s. 286).

Pedersen og Hansen (2011, 15. februar; 2011, 9. mars) mener dette har kommet som en naturlig del av at etterretningen nå mer direkte har blitt et verktøy for beslutningsstøtte. Den skal bidra til å redusere risikoen spesielt for våre styrker i Afghanistan, men også her hjemme i det å forhindre terroranslag. Dette kan tolkes dit hen at etterretningen har fått en endring i det å skulle være en forebygger med sine produkter. De presiserer videre at det å skulle være en forebygger har ført til at etterretningen både på strategisk og taktisk nivå har endret seg til å bli mer proaktiv i forhold til et mer reaktivt handlingsmønster tidligere. Endringen kom for å møte de endrede kravene og kompleksiteten i forhold til sine oppdragsgivere, brukere, trusselen, og det økte tempoet i operasjonene som støttes til enhver tid.

Et eksempel på dette fra strategisk nivå er etterretningens støtte til situasjonscenteret i FD med et liaisonelement. I tillegg gjennomføres det liaisonmøte en gang i uken, hvor det deltar representanter fra både Etterretningstjenesten, FD og Utenriksdepartementet (UD) (Eidesen, 2011, 1. mars). De andre departementene er mer mottakere av rutineprodukter, men dette kan utvikles videre. ”*Dette samspillet med oppdragsgiver er noe klart nytt som har kommet etter den kalde krigen*” (Eidesen, 2011, 1. mars). I Afghanistan har dette medført at e-ledelsen følger støttet sjef meget tett, for hele tiden å kunne få innblikk i hva sjefen tenker for neste trekk av operasjonen. Hensikten er å gjøre de selv i stand til å kunne ligge på forskudd, slik at beslutningstaker skal ha de nødvendige produkter tilgjengelig når det er behov.

Det er dog slik at det kan synes som om det fortsatt ligger elementer fra den gamle kulturen igjen med tanke på tillit til bruker og produkt, samt praktiske forhold som klarering. Disse forholdene bør man kanskje se på og videreutvikle i fremtiden (Eidesen, 2011, 1. mars). Vegard Valther Hansen ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI) mener at dette samspillet med oppdragsgiver har kommet et godt stykke på vei, men at hovedutfordringen nok fortsatt ligger her. Det å definere et behov når dette ikke kommer helt klart frem fra oppdragsgiveren kan være en utfordring. Samtidig er det i tråd med FDs og etterretningens eget ønske, at tjenesten utvikler en større grad av selvstendighet rundt det å definere egne oppdrag (Hansen, 2011, 9. mars). Uttalelsene tyder på at selv om mye er gjort med å få en tettere interaksjon med brukerne, finnes det fortsatt et utviklingspotensiale her.

Et annen aspekt ved det å definere behov nevnes av Freddy Furulund (2011, 9. mars). Han sier at en innhentingsoperatør gjerne kan se noe som ledelsen ikke har sett i det komplekse bildet. Dette har ført til at innhenting er blitt en større driver angående nye spørsmål og behov. Det er dog viktig å finne balansen mellom behov kreert gjennom innhenting, og de behov som kommer fra sjefen.

På den ene siden bør en ikke ha operatører som opererer helt på egen hånd, som kanskje beveger seg i grenseland mellom hva som er etisk og juridisk akseptabelt og som kanskje ikke fokuserer på hva som er interessant. Men på den annen side ikke blir så sentralstyrt at de ser bort fra klare agn som ligger der som bør fanges opp, og samtidig gjøre dem i stand til å stille fornuftige oppfølgingsspørsmål (Furulund, 2011, 9. mars).

3.3 Opplæring en nødvendighet

Syklusen starter som kjent med dialogen mellom etterretning og oppdragsgiver. Det har også blitt poengtert at det nye paradigmet medførte nye brukere og behov. Furulund (2011, 9. mars) mener nye oppdragsgivere ikke var vant til å bruke etterretningen som verktøy så dyptgående. I tillegg hadde de vanskeligheter med å definere og stille spørsmål grunnet den økte kompleksiteten sier han. Dette kan man si var gjeldende både på strategisk og taktisk nivå. ”For å unngå misforståelser har man derfor utdannet både etterretning og kunde. Både ved en bevisstgjøring gjennom bruk av akademia, men også ved innføring av konkrete teknikker” (Furulund, 2011, 9. mars). Furulund fortsetter med å si at det på en måte var enklere å stille og definere etterretningsbehovene før enn nå. Da hadde man en enkel ”fiende” gjennom Sovjetunionen og tenke på. Ved innføringen av dagens komplekse paradigme ble dette vanskeligere. ”Dette presser en større del av ansvaret over på etterretningsapparatet i det å hjelpe beslutningstaker å stille de riktige spørsmålene i mye større grad enn før” (Furulund, 2011, 9. mars). Tom Eidesen (2011, 1. mars) sier seg enig med Furulund i dette, og trekker frem at etterretningen har gjennomført utdanning med både FD og UD for bedre å kunne stille og formulere spørsmål.

Nå er det ikke bare norske sjefer og politikere som har møtt denne utfordringen, noe som kan billedliggjøres med følgende sitat: ”...attributed to Kissinger, that he did not know what intelligence he needed but recognized it when he saw it” (Herman, 1996, s. 293). Det kan synes som om opplæring av brukerne derfor er gjennomført i den hensikt å sørge for at de får innblikk i hva etterretningen faktisk kan gjøre og svare på, og kanskje like viktig hva etterretning ikke er og ikke skal/kan svare på. Furulund (2011, 9. mars) trekker frem at dialogen mellom etterretning og støttet sjef skal ved overlevering av et produkt forklare et komplekst bilde. Om man ikke har en lik virkelighetsoppfattelse kan det fort bli feilkommunikasjon grunnet ulike oppfatninger osv.

”Shit in” gir gjerne ”shit out” og derfor er det vesentlig at de riktige og viktige spørsmålene stilles. I følge Tom Eidesen (2011, 1. mars) i FD har denne gjensidige opplæringen ført til at oppdragsgiveren i dag er i stand til å formulere anmodninger om informasjon med større presisjon, for å gjøre det klarere for etterretningen hva man er ute etter.

3.4 Verktøy for å håndtere økt informasjonsbehov

Det har så langt blitt poengtert at mengden spørsmål og forespørsler har økt i det nye paradigmet, og det er behov innenfor et bredere spekter av temaer i en helhetlig tilnærming (NATO: Comprehensive approach). E-ledelse har derved blitt mer komplekst og omfattende i forhold til tidligere i henhold til respondentene. I den hensikt å kunne håndtere endringen, sier Kjetil Hatlebrekke (2011, 3. mars) at etterretningen på alle nivå har utviklet og endret prosessen innenfor innhentingsledelse. Det tidligere nevnte CCIRM. *”CCIRM er å se på som forholdet mellom behov, kapasiteter og prioriteringer, og har kommet mer i fokus ettersom trusselbildet har blitt mer komplekst. Resultatet er at også det å drive e-ledelse har blitt mer komplisert og utfordrende”* (Hatlebrekke, 2011, 3. mars).

Endringen kan synes hovedsakelig å ligge innenfor det teknologiske, hvor det er utviklet et nytt system for å kunne håndtere mengden og kompleksiteten – et CCIRM verktøy. Tom Rykken (2011, 2. mars) sier at det er tatt i bruk løsninger utviklet for det taktiske nivået også på det strategiske for å avhjelpe det økte behovet. Han sier videre at det samtidig er løsninger på vei inn som er mer skreddersydd for det strategiske nivået. Han poengterer også viktigheten av å ha et slikt system hvor det er vesentlig å koble alle ledd i e-syklusen. *”Gjennomgående ledelse er viktig. Gjennomgående innsikt i og forståelse av de ressurser du har tilgjengelig, og at ressursene blir anvendt på riktig sted og at riktig informasjon kommer til riktig sted til riktig tid”* (Rykken, 2011, 2. mars). Hensikten med innføringen av det elektroniske verktøyet synes derved hovedsakelig å være en hjelp til å systematisere alle behov opp mot innhenting samt distribusjon til samarbeidspartnere. Samtidig tyder uttalelsene til Rykken på at et fullverdig verktøy for det strategiske nivået enda ikke er på plass.

Freddy Furulund (2011, 9. mars) trekker i denne sammenhengen frem at i den hensikt å utnytte det nye verktøyet optimalt opp mot CCIRM prosessen, har man også endret og lagd nye prosedyrer. I sum virker det som om dette skal gi en bedre innsikt i hvilke ressurser man har tilgjengelig, sørge for at de ressursene man har blir anvendt riktig og omsatt i mest mulig effektiv innhenting. I tillegg hjelpe til med å sørge for en distribusjon til alle som måtte ha behov.

I henhold til Odd Egil Pedersen (2011, 15. februar) ligger Norge langt fremme i utviklingen av et slikt CCIRM verktøy for å understøtte kompliserte prosesser. Et norsk system

er derfor også valgt av NATO og skal rulles ut i ISAF våren 2011. Som Rykken var inne på tidligere, er verktøyet i bruk blant norsk etterretning i Afghanistan hvor både taktisk og strategisk nivå benytter det i et nettverk for bedre helhetlig samarbeid. Kanskje kan en utrulling av det samme verktøyet på ISAF nivå, skape muligheter for et tettere samarbeid i et bredere perspektiv. Pedersen (2011, 15. februar) poengterer også viktigheten av at man sammen med verktøyet har utdannet og profesjonalisert personellet slik at de har inngående kunnskap om det de skal gjøre. *”De som er bak verktøyet, de må være proffe. Det hjelper ikke hvor godt verktøy du har, hvis ikke han som sitter og styrer det ikke skjønner. Både verktøyet og han som sitter bak har i høyeste grad blitt profesjonalisert”* (Pedersen, 2011, 15. februar).

Grunnet flere behov og brukere har etterretningen i henhold til Tom Rykken (2011, 2. mars) endret seg til å få en god oversikt og bedre forståelse for oppdragsgivers behov. De har samtidig utviklet en kultur for bedre å kunne vite hvem som har behov sier han. Dette kan synes rimelig sett i forhold til at det nye paradigmet som tidligere nevnt har medført mer e-drevne operasjoner, hvor tettere integrering med oppdragsgiver og støttet sjef på bakken i Afghanistan er viktig. Samtidig kan det synes rimelig tatt i betraktning at det i en operasjon som ISAF er mange andre aktører å forholde seg til.

Vegard Valther Hansen (2011, 9. mars) fremhever e-ledelsens viktige rolle i denne sammenhengen. Rollen e-ledelsen innehar med koordinering opp mot andre nasjoner og aktører, i den hensikt å unngå at man setter inn ressurser mot samme mål er vesentlig sier han. Hansen mener dette til tider kan være utfordrende da flere gjerne har sammenfallende etterretningsbehov og interesser. Koordineringsrollen til e-ledelsen er desto viktigere i den hensikt å sikre egen styrkebeskyttelse, forhindre overlappende innhenting/analyse og unngå utilsiktede trefninger med egne styrker, såkalte ”blue-on-blue” episoder (Hansen, 2011, 9. mars).

Kompleksiteten innenfor e-ledelse i dagens paradigme har i henhold til Kjetil Hatlebrekke (2011, 3. mars) derfor ført til at man ikke bare kan se på e-ledelse isolert sett som en start på syklusen. Kompleksiteten har medført at man i dag bedriver e-ledelse innenfor alle sekvenser av e-syklusen mener han. Dette peker i retning av at kompleksiteten og alvorligheten i dagens operasjoner har ført til et behov for eksemplarisk fokus og ledelse innenfor alle deler av syklusen hvor innføring av verktøy har vært et viktig element for å få dette til.

3.5 Utfordring med økt risiko

Et siste moment som er verdt å nevne omhandler risiko. Det er et faktum at ved å delta i operasjonene i Afghanistan har Norge måttet tåle tap av egne soldater. Tapene har kommet som en konsekvens av å ha militære styrker fysisk til stede på bakken, som gjennomfører reelle

kampoperasjoner. Brigader Odd Egil Pedersen (2011, 15. februar) fremhever at dette er en ny situasjon for både nasjonen og de militære styrkene, og det er også endrede krav i dag med tanke på tap av egne. Han mener at med bakgrunn i dette har e-ledelsen også fått et annet viktig fokus, nemlig å unngå tap.

Risikovurdering er blitt en viktig del av innhentingsoperasjonene - dette fordi ressursene er små og vanskelige å erstatte. Nytteeffekten må særlig vurderes. Å påse at slik risikovurdering skjer og vurdering av beskyttelsestiltak er en viktig del av dagens e- ledelse (Pedersen, 2011, 15. februar)

3.6 Hvorfor har endringene kommet?

Funnene som er gjort innenfor e-ledelse gjør at forklaringen på hvorfor endringene har kommet peker i retning av den rasjonalistiske modellen. De er ganske entydige i at det er den økte kompleksiteten fra det nye paradigmet som ligger til grunn. Med økt behov og flere brukere synes det som om etterretningen har tilpasset seg det nye paradigmet for på en bedre måte å møte de krav som stilles. Endringene som bygger opp under dette er koblingen av taktisk og strategisk etterretning, tettere interaksjon mellom etterretning og oppdragsgiver, opplæring for bedre gjensidig forståelse og innføring av prosedyrer for risikovurdering. Forklaringen kan derved synes å helle mot det Omand beskriver som en rasjonalistisk vinkling for å produsere resultater som i snitt bør resultere i bedre odds for sin kunde (Omand, 2010).

Innføringen av ny teknologi kan også synes å spores tilbake til en rasjonell forklaring. Det kan synes som om implementeringen av ny teknologi har kommet som et resultat av den økte kompleksiteten og etterspørsel fra etterretningen i det nye paradigmet. Det er altså ikke ny teknologi i seg selv som har medført at man har gjennomført endringene, noe som ville pekt i retning av teknologisk egentyngde modellen.

På den annen side kan man spørre seg hvorfor verktøyet enda ikke er på plass i hele organisasjonen. Det er ingen klare funn som sier noe om hvorfor verktøyet ikke fullt ut er på plass, og peker i så måte heller ikke i retning av verken den ene eller andre modellen. Det kan for eksempel være slik at etterretningen ikke har klart å prioritere dette over andre tiltak, og/eller at industrien ikke har klart å levere et slikt verktøy tidligere. I så fall heller forklaringen mot den rasjonalistiske modellen. En annen mulig forklaring på at man ikke har fått dette på plass, kan peke tilbake på SOP modellen. Den tilsier at etterretningen ikke har oppdaterte SOP'er, og er rutinstyrte, slik at en treghet i systemet ikke har klart å ta endringene fullt ut inn over seg enda. Uansett hvilken forklaring det måtte være, så kan det synes som om etterretningen fortsatt har elementer å ta tak i.

Sir David Omand beskriver viktigheten og nødvendigheten av at e-ledelse i dag må være den kapasiteten som skal sikre at de enkelte deler av syklusen fungerer som ett etterretningssystem og etterretningsfellesskap. Dette skal gjøre det mulig å oppnå at summen blir større enn om man legger sammen de enkelte delene av syklusen (Omand, 2010). Ut i fra de funn som er gjort innenfor ledelsesdelen, kan det synes som om etterretningen har beveget seg i en retning av det Omand beskriver.

4 Innhenting

Innhentingsdelen av aktiviteten har ifølge respondentene vært gjenstand for relativt store endringer. Under den kalde krigen blir innhenting for eksempel beskrevet på følgende måte: ”Hovedsakelig en råvareleverandør av elektronisk innhentet informasjon fra nordområdene, og derfor et veldig tungt og sterkt miljø på elektronisk innhenting” (Hansen, 2011, 9. mars). Det er poengtert i teorikapitlet hvordan en aktiv og operativ innhenting i denne perioden kun foregikk på det strategiske nivået.

Etter slutten på den kalde krigen og overgangen til det nye paradigmet, ble det altså støtte til militære operasjoner i utlandet som kom i fokus. Uttalelser fra Vegard Valther Hansen (2011, 9. mars) tyder på at man nå så behovet for å bygge opp nye kapasiteter, for å kunne dekke endrede informasjonsbehov under deltagelse i disse operasjonene. Et eksempel på en slik type kapasitet er E14 som nylig ble avslørt i media. En utfordring Hansen nevner var hvordan denne oppbyggingen skulle foregå, siden det ikke forelå så mange premisser eller visjonære styringssignaler fra oven (2011, 9. mars). Derfor blir denne oppbyggingen beskrevet som følger:

Det ble litt reform undenifra. Man så litt til samarbeidspartnere og hvordan de gjorde det der, og fikk noen lærdommer. Og man fikk prøve seg litt, ikke bare på øvelser som man gjorde i den kalde krigen, men også i skarpe operasjoner (Hansen, 2011, 9. mars).

Hansen beskriver videre at fra Balkan med NATO så fikk etterretningen endelig et mandat til å kunne utvikle disse nye kapasitetene, samtidig som man utviklet de kapasitetene man fra før var gode på. Med dette som bakgrunn, hva ligger mer konkret i endringene?

4.1 Dreiningen mot taktisk etterretning

Som en naturlig endring ved å ha gått over til det nye paradigmet med hovedfokus på støtte til militære operasjoner, så hevder Tom Rykken (2011, 2. mars) at innhenting nå foregår mer på det taktiske nivå. Han sier videre at sammensmeltingen av nivåene også kan ses her ved at strategiske ressurser støtter taktiske i operasjonsområdet, noe som ikke skjedde i det gamle paradigmet (Rykken, 2011, 2. mars). Freddy Furulund (2011, 9. mars) trekker frem Central Intelligence Agency (CIA) sin støtte til bakkeoperasjonene i Afghanistan høsten 2001 som et eksempel på dette.

Etterretningen fikk med dette en direkte link opp mot bruk av makt, hvor formålet var at informasjonen raskt kunne gå direkte fra sensoren til direkte ild på bakken (Herman, 2005). Vegard Valther Hansen (2011, 9. mars) sier at Norge brukte operasjonene på Balkan til å prøve ut deler av et konsept for denne mer direkte støtten til taktisk nivå. De gjorde en god jobb, og ble

lagt merke til av sluttbrukere både nasjonalt og internasjonalt. Derved ble det også vanskelig for politisk nivå å ikke prioritere dette videre hevder han.

Som en følge av denne etterretningsstøtten til militære operasjoner vokste det frem et konsept i NATO – Intelligence, Surveillance and Reconnaissance (ISR) og ISTAR hvor Target Acquisition var lagt til. Norge fulgte opp med å gjøre dette til et eget satsningsområde i blant annet Stortingsproposisjon nr. 1 (2003-2004). Her poengteres det at etableringen av en ISTAR enhet i Hæren skal skje grunnet etterspørselen i internasjonale operasjoner samt fra alliansen (Forsvarsdepartementet, 2003). Hensikten med konseptet er i henhold til AJP-2 følgende:

ISTAR links intelligence, surveillance, target acquisition and reconnaissance systems and sensors to cue manoeuvre and offensive strike assets, with particular emphasis on the timely passage of critical and targeting information (NATO, 2003, ss. 1-4-1).

Denne satsningen mot støtte til taktisk sjef på bakken karakteriseres på følgende måte av tidligere Sjef Etterretningstjenesten, Generalløytnant Torgeir Hagen: ”Støtte til taktisk sjef på bakken er en riktig forandring og en nødvendig forandring, som har vært med på å spisse vår egen etterretningsinnsamling” (Hagen, 2011, 7. mars).

Det kan tyde på at man gjennom prosessen med satsningen på ISTAR har stått foran enkelte utfordringer. Et aspekt som Kjetil Hatlebrekke (2011, 3. mars) trekker frem er at man kanskje har gapt over litt for mye. Ønskene om å få et bredt spekter av innhentingskapasiteter, kan ha gått ut over kvaliteten. Han mener at man kanskje burde hatt mer fokus på kvalitet heller enn kvantitet gjennom sitt utsagn: ”Less is more. Det er bedre å bli best enn størst” (Hatlebrekke, 2011, 3. mars). Tom Rykken (2011, 2. mars) er også inne på dette når han sier at små nasjoner som Norge har få ressurser, og at det derfor er viktig å utvikle samarbeid med de store for å ha innhentingsressurser i ryggen.

4.2 Kombinering av innhentingsdisiplinene

Diskusjonene rundt om man skal være best eller størst innenfor disiplinene, blir noe tilsidesatt ved neste poengterte endring. Flere fremstiller også dette som den viktigste endringen som har kommet innenfor innhenting. Tom Rykken (2011, 2. mars) er en av dem, og mener at ved å operere i dagens konflikter må man kombinere alle innhentingsdisipliner. I tillegg sier han at innhenting i dag foregår gjerne i nær sann-tid. For å kunne dekke en kompleks innhentingsoperasjon som i Afghanistan har det blitt et fokus på det Hatlebrekke (2011, 3. mars) kaller relative kapasiteter, altså samspillet mellom de ulike innhentingsdisiplinene. Ingen disiplin er viktigere enn den andre, men man har behov for alle kapasiteter. ”Alle har sine styrker og

svakheter og de utfyller hverandre. En komplett etterretningsorganisasjon må ha alle disipliner” (Hagen, 2011, 7. mars).

Det respondentene trekker frem i så måte er at HUMINT benyttes for å snakke med mennesker i operasjonsområdet i den hensikt å skaffe tilveie informasjon; IMINT brukes for å få bilder og video over aktuelle operasjonsområder, målområder og fremrykningsakser; SIGINT benyttes til å overvåke mulige frekvenser som blir benyttet av opprørsstyrker. Dette viser et lite utsnitt av de ulike behovene og mulighetene. Det kan også være slik at noe som blir fanget opp av sensoren fra en disiplin, gjerne fører til at man setter inn sensor fra en annen disiplin som kan skaffe enda flere detaljer. Samspillet disiplinene imellom skal kunne gi nødvendig informasjon slik at man kan sette sammen et mest mulig helhetlig bilde av situasjonen.

Torgeir Hagen (2011, 7. mars) sier at det er pengene som styrer hvor langt man ønsker å komme i det å hele tiden ha topp moderne materiell innenfor hver enkelt disiplin. ISTAR, som tidligere beskrevet, er ment å være konseptet hvor man har alle typer disipliner å spille på, med en enhetlig ledelse som sammen skal bidra til å gi et helhetlig bilde. Studien kommer senere i dette kapitlet til å omhandle hver enkelt disiplin nærmere, for å se endringer inn i det nye paradigmet.

Det kan dog synes som om det er en disiplin spesielt som har vært gjenstand for en mer omfattende endring enn de andre – og det er OSINT.

4.3 Innføringen av OSINT

I gamledager hadde etterretningsorganisasjonene enorme bibliotek, hvor det satt bibliotekarer og ekspert og leste tidsskrifter og aviser osv. Når mesteparten av denne informasjonen gikk inn i internett så åpnet dette opp for enorme muligheter. Men samtidig som det ga muligheter så kom det også utfordringer. For på internett så er det mye søppel, og hvordan skal man skille klinten fra hveten i den informasjonsverden? Så også her har man utviklet en profesjon (Rykkens, 2011, 2. mars).

Det Tom Rykken her sier kan tyde på en revolusjonerende endring innenfor denne disiplinen. Rykken beskriver kompleksiteten innenfor det å bruke internett så omfattende, at man altså har sett behovet for å utdanne og ansette eksperter også innenfor denne disiplinen på lik linje med de andre disiplinene. Hansen (2011, 9. mars) hevder at så mye som ca 70 % av informasjonstilgangen i dag kommer gjennom OSINT. Pedersen (2011, 15. februar) mener en av hovedgrunnene til den økte satsningen på OSINT, er det økte kravet til hurtighet. Det har blitt vanskelig å konkurrere i nær sann tid (“current”) mot nasjonal og internasjonal media. Hagen (2011, 7. mars) trekker frem aspektet om at OSINT tar lite ressurser både med tanke på investering i systemer og personell, og man kan sitte trygt i en kommandoplass for å skaffe

tilveie informasjon. Mindre risiko og sparing av penger kan derved synes å være en annen grunn til den økte bruken av OSINT. Som tidligere nevnt er de andre disiplinene generelt sett meget kostbare og ressurskrevende.

Tom Rykken (2011, 2. mars) poengterer at innføringen av OSINT har medført enkelte utfordringer. Som det står i sitatet så er det en overflod av informasjon på internett, og det er ikke alltid like lett å finne frem til det essensielle. I tillegg kan det faktisk være slik at personer og organisasjoner med overlegg legger ut falsk informasjon der for å villed. Derfor har denne disiplinen blitt en egen profesjon med eksperter sier han, med inngående kjennskap til hvordan man skal søke og ikke minst utvise en nødvendig kildekritikk. Ravndal (2011, 28. februar) trekker samtidig frem at det innenfor disiplinen er innført nytt verktøy og teknologi for å hjelpe operatøren til dette arbeidet.

”En utfordring ligger i viktigheten av å strukturere problemstillingen, i den hensikt å kunne lete etter det essensielle og kunne snevre inn søk” (Ravndal, 2011, 28. februar). Ravndals poeng kan kanskje derved relateres til behovet for den tette interaksjonen med oppdragsgiver, for å sikre gjensidig forståelse om behov beskrevet i kapitlet om ledelse.

Furulund (2011, 9. mars) trekker frem en tredje utfordring med OSINT. Han mener at disiplinen med sitt noe ”current” preg, kan fjerne fokus vekk fra det prediktive og mer langsiktige tankesettet. En slik arbeidsmetodikk kan sette etterretningen litt tilbake, ved at man blir tvunget til å se bakover for å finne svar på hva som har skjedd, i stedet for å kunne sette ressursene inn mot fremtiden mener han. For å unngå dette i for stor grad hevder både Hagen og Furulund (2011, 7. mars; 2011, 9. mars) at man gjerne bruker informasjonen fra OSINT som et startpunkt eller rettesnor for hvor man bør sette inn andre disipliner. OSINT blir derved mer et supplement og korrektiv til gradert innhentet informasjon (Hagen, 2011, 7. mars).

4.4 Fortsatt behov for ”standard” disiplinene

HUMINT har fått en større betydning enn tidligere, og for Norge sin del er denne disiplinen noe nytt og kom spesielt med operasjonene på Balkan (Eidesen, 2011, 1. mars). *”De tekniske innhentingsressursene er viktige, men det er HUMINT som kan hente inn informasjon på intensjon. Men til syvende og sist er det utviklingen og bruken av den relative kapasiteten mellom de tekniske og menneskelige innhentingsressursene som er viktigst”* (Hatlebrekke, 2011, 3. mars). Dette kan tyde på at i dagens moderne konflikter med asymmetriske trekk, blir kontakten med og informasjonstilgangen gjennom mennesker veldig viktig. Utsagnene heller også i retning av at det er vanskelig å bruke de andre disiplinene til å komme på innsiden av menneskers tanker, i den hensikt å skaffe til veie informasjon omkring intensjoner og planer.

Eidesen (2011, 1. mars) hevder derfor at HUMINT i så måte kan sies å ha kommet som en effekt av asymmetrisk krigføring.

Fra Balkan og i dagens Afghanistan har man en legitim grunn til å operere med en disiplin som HUMINT, og har derved også en nærmest fri tilgang til kilder hevder Rykken (2011, 2. mars). *”Vi har mulighet for å ferdes rundt og treffe folk”* (Rykkens, 2011, 2. mars). Ravndal (2011, 28. februar) mener at man samtidig har fått en demystifisering av etterretning og dette med HUMINT. Med dette mener han at man i dag har mulighet for å operere åpent med en slik type innhentesdisiplin. I Afghanistan hvor opprørsstyrken går i ett med befolkningen, kan det derved synes som om viktigheten av HUMINT kommer til sin rett. Gjennom å etablere nettverk av kilder, er hensikten å skaffe informasjon som satt sammen skal danne et bilde av opprørernes nettverk og tilstedeværelse.

Så over til de mer tekniske disiplinene som SIGINT og IMINT. Tom Rykken (2011, 2. mars) sier at i dagens operasjoner, som gjerne starter med en konvensjonell strid for deretter å gå over til en opprørsbekjempelse med asymmetriske trekk, varierer bruken. Begge disiplinene brukes mye innledningsvis i den konvensjonelle striden, både i planlegging og gjennomføring. Grupperingsområder, hvordan terrenget ser ut og hva slags planer fienden har er vanlige spørsmål som disse kan besvare sier han. *”Etterpå så kan det hende at man får en dipp, før da eventuelle motstandere eller andre skaffer seg kommunikasjon på nytt”* (Rykkens, 2011, 2. mars). Han forklarer dette nærmere med at gjennom den konvensjonelle striden blir gjerne kommunikasjonsmidler og linjer brutt ned og ødelagt, ved at man slår ut infrastruktur og nedkjemper kommando og kontroll systemer hos motstanderen. Derved kan det oppstå et lite vakuum hvor det finnes verken bevegelser på bakken eller på kommunikasjonsmidler. På denne måten kommer det heller ikke inn mye informasjon fra de mer tekniske disiplinene i denne fasen. Deretter har man sett i både Irak og Afghanistan at kommunikasjonen tar seg opp igjen, når opprørsstyrken organiserer seg og bygger seg opp (Rykkens, 2011, 2. mars). I denne fasen har igjen SIGINT og IMINT sin posisjon mener han.

Uttalelser fra Freddy Furulund (2011, 9. mars) tyder på at utviklingen innenfor SIGINT ligger i det at den har måttet tilpasse seg nye kommunikasjonsmidler, og det faktum at man støtter mer ”current” operasjoner på bakken, for fortsatt å være relevant. Opprørsstyrker, og andre, bruker i dag mobiltelefoner og vanlig sivile systemer som Icom, og man har måttet utvikle systemer for å kunne detektere også disse kommunikasjonsmidlene hevder Rykken (2011, 2. mars). Pedersen (2011, 15. februar) mener at man i tillegg har utviklet systemer og hurtigere prosesser for på en bedre måte å kunne støtte den taktiske sjefen på bakken. Dette innbefatter for

SIGINT sin del utvikling og innkjøp av mer mobile systemer, som gjør disiplinen i stand til direkte støtte under operasjonene (Rykkens, 2011, 2. mars).

For IMINT sin del kom det ikke frem spesifikke momenter gjennom intervjuene. Det synes allikevel naturlig å føye til noen kommentarer også rundt denne disiplinen inn i det nye paradigmet. Innenfor IMINT, som for SIGINT, synes endringen å ligge i at man har utviklet systemer for å gjøre seg mer relevant for den taktiske støtten til operasjonene. Det har gjort fremveksten av mindre UAV viktig de senere årene. Disse små ubemannede flyene brukes aktivt på bakken i Afghanistan daglig. Det som gjør disse systemene unike for en taktisk sjef på bakken er at de følger styrken og kan raskt sendes ut for å rekognosere fremrykningsakser og grupperingsområder for opprørere. De har i så måte også blitt et viktig hjelpemiddel i det å prøve å detektere utlegging og plassering av Improvised Explosive Device (IED), som har vokst frem til å bli den største trusselen for våre bakkestyrker i Afghanistan.

Det pekes også på utfordringene med ny teknologi. *”Teknologisk utvikling åpner for nye muligheter sett fra en etterretningstjenestes side, men skaper også utfordringer”* (Rykkens, 2011, 2. mars). Han trakk tidligere frem at små nasjoner som Norge har relativt få ressurser, og det er derfor viktig at man har utviklet samarbeid med de store for å ha innhentingsressurser i ryggen. Dette tettere samarbeidet ligger også innenfor det å utvikle nye systemer mener han. Både Rykkens og Hansen (2011, 2. mars; 2011, 9. mars) nevner spesielt ”cyber” trusselen som en ny utfordring mot våre tekniske systemer. Sårbarheten ved at enkeltmennesker, fiendtligstilte organisasjoner eller stater kan bryte seg inn i de datanettverk som benyttes. Uttalelser fra Rykkens kan tyde på at det å måtte forsvare seg mot denne nye trusselen er en klar endring. Han mener at vi nok bare har sett toppen av isfjellet foreløpig, og at denne trusselen vil utvikle seg og kan komme til å bli et problem ikke bare for militære operasjoner men for samfunnet som helhet (Rykkens, 2011, 2. mars).

4.5 Nye metoder for informasjonstilgang

Etterretningens grensegang opp mot politiarbeid og politimetoder trekkes frem av Odd Egil Pedersen (2011, 15. februar) som en endring forbundet med opprørsbekjempning. I dagens operasjoner i Afghanistan, har ikke norsk etterretningsevne som sådan blitt påvirket av dette. Men for NATO og ISAF er det et poeng, og tas derfor med i studien. Informasjon og produkter som etterretningen har hentet inn og lagd, kan i dag bli brukt som bevisførsel i forbindelse med rettssaker mot opprørere og terrorister. Som et eksempel så ba den internasjonale domstolen i Haag (ICJ) om inputs fra etterretningen i sin etterforskning av kriminalitet i det forhenværende Jugoslavia (Herman, 2005, s. 6). Pedersen sier videre at dette behovet har medført etableringen av ”Weapons Intelligence Teams” i ISAF, som har fokus på

biometri og tekniske bevis. Hans uttalelser tyder videre på at denne satsningen innbefatter mye arbeid og nye metoder for å kunne skille opprøreren fra befolkningen. Ved mistanke om at etterretningen har informasjon som kan brukes kan disse teamene kontaktes for å sikre bevis på en god nok måte til at de kan benyttes juridisk.

Etableringen av "Female Engagement Teams" nevnes også av Pedersen (2011, 20. februar) som et annet element han mener har blitt en viktig sak for NATO og for tilgangen til informasjon i en kultur som Afghanistan. Gender perspektivet har også nådd det å få tilgang til informasjon hos afghanske kvinner, som ikke er tilgjengelig som kilder for den mer mannsdominerte HUMINT organisasjonen (Pedersen, 2011, 20. februar). I en kultur som Afghanistan representerer er tilgangen til kvinner vanskelig. Innføringen av disse teamene kan derved gi ISAF en tilgang til informasjon gjennom kvinnelige kilder som før var en umulighet.

4.6 Område som ikke har vært gjenstand for endring

Som et avsluttende element på dette kapitlet trekkes det frem et forhold det kan tyde på ikke har vært gjenstand for noen stor endring, og det er behovet for hemmelighold. Sjef

Etterretningstjenesten sår da heller ingen tvil om dette i sin tale for OMS: *"Og la meg da også gjøre det tindrende klart med en gang – det kommer heller ikke til å bli noen tradisjon for utstrakt åpenhet fra norsk etterretningstjenestes side"* (Grandhagen, 2011, s. 1). Det er spesielt rundt innhentingssiden han poengterer viktigheten av at man fortsatt må få anledning til å beholde hemmeligholdet. *"Det er tre hellige kyr i enhver etterretningstjenestes gårdshold; våre kapasiteter, våre metoder og våre kilder"* (Grandhagen, 2011, s. 2). Han nevner blant annet at om våre motstandere kunne kikke oss i kortene og få se hvordan vi opererer, hva vi henter inn på så kan han lett iverksette mottiltak og hindre oss i å samle inn. Det Grandhagen her nevner kan tas til inntekt for det David Omand sier, at om vår motstander vet hva vi er ute etter, kan han også lett spre ut feil informasjon for på den måten å villedde oss (Omand, 2010, s. 130).

4.7 Hvorfor har endringene kommet?

Også innenfor innhenting kan man se en klar tendens i det at endringene har kommet som følge av overgangen til det nye paradigmet. Det kan synes som om støtten til militære operasjoner og fremveksten av nye og komplekse trusler har medført at etterretningen har måttet tilpasse seg. Satsingen på ISTAR med kombinerer av innhentingdisipliner, utviklingen av OSINT og HUMINT, mer mobilitet innenfor SIGINT og HUMINT samt utvikling av metoder for ny informasjonstilgang er elementene som bygger opp under dette. I likhet med innenfor ledelse peker det i retning av den rasjonalistiske modellen som en forklaring på endringene.

Det er dog enkelte av endringene som kan peke mot en naturlig utvikling gjennom økt tilgang på teknologi. Eksempler på dette er mulighetene innenfor OSINT med internett og verktøy for søking, samt tilgangen på nye mobile systemer for både SIGINT og IMINT. Det virker allikevel som om denne utviklingen har kommet som et resultat av etterretningens behov og etterspørsel i det nye paradigmet. Heller ikke her tyder det på at fremveksten av ny teknologi i seg selv har medført endringene. Grunnet nye krav har etterretningen måttet endre måten de driver innhenting på, dette være seg utvikling av de kapasitetene de allerede hadde samt etablere nye. Som en del av dette kan man finne innkjøp av ny teknologi. I sum har dette medført at satsningen mot ISTAR har vært mulig å gjennomføre, og som har gitt beslutningstageren et bedre grunnlag for å drive operasjoner.

Kontinuiteten innenfor hemmelighold omkring etterretningens metoder, kapasiteter og kilder kan også tyde på en rasjonell handling. Det synes som om etterretningen ønsker å opprettholde hemmeligholdet i den hensikt å unngå kompromittering av sine kilder, hvordan de opererer og hvilke kapasiteter de har. En annen mulig forklaring kan være at dette hemmeligholdet opprettholdes fordi det er en så godt innarbeidet norm innenfor deres operasjonsmønster og rutiner. I så fall heller forklaringen mer mot SOP modellen.

Når vi nå forlater innhentingsdelen av aktiviteten, skal vi gå over til neste steg i e-syklusen som er behandling og se om det også her har skjedd endringer.

5 Behandling

5.1 Analyse på flere nivå

Vegard Valther Hansen poengterer at det kanskje er denne delen som har endret seg mest etter slutten på den kalde krigen. Med nye trusler, globalisering og militære operasjoner i utlandet ble det bygd ut en stor analysekapasitet utover 90-tallet (Hansen, 2011, 9. mars). Han nevner videre at det startet med strategisk nivå, men med operasjonene på Balkan startet man oppbyggingen av en robust analysekapasitet også på taktisk nivå. Det nye paradigmet med den økte kompleksiteten, krevde at man måtte endre metodene man arbeidet under, og Hansen mener etterretningen her *”har en relativt offensiv tilnærming til å videreutvikle analysekapasiteten”* (Hansen, 2011, 9. mars).

Det er flere som hevder at en av endringene inn i det nye paradigmet, er at analyse i dag foregår på alle nivå. En uttalelse som kan tyde på dette kommer fra Odd Egil Pedersen som sier: *”Før så kan man si at analysen, med inngående vurderinger, kun ble gjennomført på strategisk nivå”* (Pedersen, 2011, 15. februar). Det kan derved synes som om analysedelen i dagens konflikter blir sett på som viktig også på taktisk nivå. Noe som synes rimelig tatt i betraktning satsningen på ISTAR og det å gjennomføre e-drevne operasjoner i Afghanistan.

Torgeir Hagen (2011, 7. mars) trekker frem et eksempel på den tettere integreringen av strategisk og taktisk nivå. En av nyvinningene han nevner er etablering av National Intelligence Support Team (NIST). Disse teamene er satt sammen av analytikere fra strategisk nivå med forskjellig kompetanse, som støtte til taktisk sjef i et operasjonsområde (Hagen, 2011, 7. mars). Hagen sier videre at dette opprinnelig var et konsept av General Schwarzkopf under den første Gulfkrigen, som Norge tok fatt i og videreutviklet. Satsingen på NIST kan i så måte synes som en forsterkning av poenget om at nivåene har smeltet mer sammen. Strategisk og taktisk nivå synes derved også innenfor analyse å arbeide meget tett sammen i operasjonsområdet i den hensikt å støtte taktisk sjef på bakken. Uttalelsene fra Hagen (2011, 7. mars) tyder samtidig på at konseptet har blitt sett på som en suksess, og at det er briefet for mange samarbeidspartnere i NATO, som har etablert sine egne løsninger basert på det norske.

Vegard Valther Hansen (2011, 9. mars) mener satsningen innenfor analysedelen har medført at etterretningen *”har etablert en faglig trygghet og rolleforståelse i forhold til både analyse som en del av e-syklusen og også som fagmiljøer. Og også at man internasjonalt nok nyter relativt høy anerkjennelse som en verdifull samarbeidspartner”*.

5.2 Fra informasjon til helhetlige estimater

Essensen ligger i det Kjetil Hatlebrekke sier at ”etterretning må forstås som usikre estimater som gjøres mindre usikre” (Hatlebrekke, 2011, 3. mars). Han mener dette er den store endringen innenfor analysearbeid i norsk etterretning. Fokuset på disse kvalifiserte estimatene har blitt en realitet da man nå er inneforstått med at et etterretningsprodukt aldri kan klare å fremstille den hele og fulle sannhet. Torgeir Hagen (2011, 7. mars) følger opp dette ved å si at produktet skal gi et estimat eller en prediksjon med forklaring på hva informasjonen som blir beskrevet innebærer for oss – man må spørre seg ”so what”. Disse utsagnene kan tyde på at etterretningsproduktet i dag foreligger mer som vurderinger og prediksjoner av hva som skal skje, og hva dette betyr eller innebærer for oppdragsgiveren.

Freddy Furulund (2011, 9. mars) sier at for å kunne sette inn innsatsen på rett sted, så krever det også helhetlige vurderinger og produkter fra etterretningen. ”Det er for snevert å kun fokusere på en ren militær trussel under operasjoner i dag. Dette blir fort en overforenkling som i verste fall kan føre til ”mission failure” (Furulund, 2011, 9. mars). Det innebærer at man også fra etterretningens side må ha fokus på andre krefter og aktører som kan velte hovedmandatet for styrken, eller hvor innsats kan rettes inn for å oppnå suksess med operasjonen sier han (Furulund, 2011, 9. mars). Furulund trekker videre sammenligninger mot Sir Basil Liddell Hart. Han omtalte de strategiske operasjonslinjene i sin tid gjennom sin ”Grand Strategy”, som Diplomatic, Information, Military & Economy – DIME. For å gi etterretningsgrunnlag til alle disse virkemidlene gjennom en helhetlig tilnærming, må åpenbart flere enn de militære aktørene beskrives uttaler Furulund. Han mener at dette derved gir analytikerne flere sammenhenger å se på og vurdere. Alle de forskjellige aktørene som på en eller annen måte kan spille en rolle blir vurdert med utgangspunkt i faktorene PMESII. Dette uttrykket står for Political, Military, Economic, Social, Infrastructure og Information (Furulund, 2011, 9. mars). Følgende forklaring på dette fokuset står det i NATOs nye planleggingsdirektiv:

Through an analysis of the goals, strength, weaknesses and interdependencies of the main actors within these six domains, knowledge is developed about the behaviour of the main actors within the operations environment. That knowledge is then used by decision makers at all levels, to gain a thorough understanding of the behaviour and capabilities of different actors and their interactions in order to determine how they might be influenced in ways that achieve the Alliance’s strategic objectives and end state, thereby contributing to the international community aims (NATO, 2010, ss. 1-4)

For å kunne lage disse kvalitativt gode helhetlige estimatene, tyder enkelte uttalelser på at man også har endret metodikken for hvordan man kommer frem til de. Kjetil Hatlebrekke (2011, 3. mars) beskriver dette som at etterretningen har innsett problemet med induksjon, og at man i

dag har mer fokus på falsifisering enn verifisering. ”Induksjon handler om å trekke slutninger basert på tidligere erfaring, mens deduksjon handler om å trekke slutninger basert på antatte sannheter” (Hatlebrekke, 2011, 3. mars). Dette peker i retning av at etterretningen i stedet for å prøve å trekke slutninger basert på tidligere erfaringer (induksjon), i dag heller prøver å trekke slutninger basert på antatte sannheter (deduksjon). Nå er ikke dette noen studie som skal ta for seg analysemetodikk i detalj, slik at dette er bare ment å skissere hvilke endringer som er gjort innenfor metodikk og tankesett i analysearbeidet. ”Akademisk tenkning har kommet mye sterkere inn på banen i analysesammenheng, som et verktøy for å hjelpe oss til å forstå og håndtere kompleksitet” (Furulund, 2011, 9. mars). Den akademiske tenkningen innebærer at man har tatt i bruk moderne metoder og teknikker inn i det nye paradigmet (Furulund, 2011, 9. mars).

I den hensikt å hjelpe analytikeren med systematisering i den enorme informasjonstilgangen, fremhever Furulund (2011, 9. mars) innføringen av støtteverktøy for å drive analyse med denne moderne tilnærmingen. Han eksemplifiserer dette gjennom verktøy for systematisering, drive konkurrerende hypotesetesting og Analyst Notebook. Uttalelser fra enkelte kan dog helle i retning av at det er en viss uenighet innenfor miljøet hvor langt inn i analysearbeidet teknologien skal benyttes. Furulund (2011, 9. mars) på den ene siden hevder at det fortsatt er og vil være det kognitive, menneskets hjerne, som fortsatt er det viktigste og eneste som kan forstå og tyde. Ravndal og Pedersen (2011, 28. februar; 2011, 15. februar) mener at selv om det er gjennomført endringer til mer moderne metoder og teknikker, så må ikke miljøet la dette bli en hvilepute. De hevder det fortsatt er mer å hente på metodikk og rammeverk for analysedelen, og at det er vesentlig at denne utviklingen fortsetter og at man ikke er redd for å ta inn over seg utvikling innenfor vitenskap og akademia.

5.3 Breddekompetanse en nødvendighet

Med endringene innenfor kravet til de produktene som etterretningen skal levere, leder dette oss inn på neste endring og stikkordet her er breddekompetanse. Blant annet Freddy Furulund (2011, 9. mars) sier man utviklet en breddekompetanse innenfor analysemiljøet. Hensikten, sier han, er å kunne levere kvalitativt gode analyser innenfor hele spekteret av PMESII som beskrevet tidligere. Tom Eidesen (2011, 1. mars) sier seg enig i dette når han uttaler: ”For det første har den delen av etterretningen blitt styrket. Og rekrutteringen er slettes ikke ulik den som er i departementet, som statsvitere, historikere, økonomer, filologer osv”. Fra å ha hovedsakelig kompetanse innenfor det militære domenet kan det derved tyde på at den økte kompleksiteten har ført til at man vesentlig har styrket kompetansen med ulik ekspertise. Jacob Ravndal (2011, 28. februar) hevder at disse ekspertene ikke hovedsakelig er personell fra etterretningen som er

videreutdannet, men importert personell fra det norske samfunn generelt. Ved å ha tilført etterretningen denne breddekompetansen mener Tom Rykken (2011, 2. mars) at vanskeligheten eller utfordringen med å finne de riktige bitene som passer sammen, ”connecting the dots”, nå er mer overkommelig.

Freddy Furulund (2011, 9. mars) mener dog at fokuset på det å få breddekompetansen på plass ikke må gå på bekostning av den militære kompetansen. Han uttaler at vi fortsatt har behov for å holde på den slik at den ikke forvitrer. Jo mindre bredde, desto større er mulighetene for å gjøre kognitive feil sier han. Odd Egil Pedersen (2011, 15. februar) fremhever et annet moment ved å gjennomføre komplekse, sammensatte helhetlige analyser. Hans poeng er at det ikke bare er behov for personell med akademisk kompetanse, men også personell som innehar erfaring innenfor sitt ansvarsområde. Det krever at man må finne en balanse mellom de unge og nye og de som har praktisk erfaring. Pedersen mener etterretningen har tatt tak i dette gjennom å dyrke analytikerne. Etterretningen har gitt analytikerne muligheten for å satse på dette som en karrierevei gjennom utdanning og praksis mener han. Hensikten med dette har vært å skape en kultur hvor personellet blir sittende lengre i stilling, og vise vilje til å la folk bli gode (Pedersen, 2011, 15. februar).

Oppdragsgiver, her representert gjennom FD, har bare positive tilbakemeldinger på de endringer som her er gjort. Tom Eidesen's (2011, 1. mars) uttalelser tyder på at styrkingen med ulik type ekspertise og kompetanse på personellet raskt har skolert etterretningen i forhold til hva kunden har behov for. Det kan virke som om dette har gitt etterretningen mer selvtillit, og har medført at de slipper seg litt mer løs sier han. Som et eksempel gir Eidesen at etterretningen nå gjerne gir ut estimater med en større grad av forklaring, hvor også kildekritikken er bakt inn som gir et bilde på usikkerhetsgraden i produktet. Eidesen (2011, 1. mars) hevder dette er en klar dreining etter den kalde krigen, hvor etterretningen ikke gav ut et produkt før det de skrev var verifisert av flere kilder. ”*Så større nyanserikdom vil jeg si er kommet inn*” (Eidesen, 2011, 1. mars).

Med denne bredt sammensatte kompetansen på plass og fungerende, er det naturlig å gå over til neste endring som er gjennomført innenfor analyse for å være i stand til å lage disse helhetlige produktene, og det går på organisering.

5.4 Vekk fra skorsteinankegang

For å kunne utnytte breddekompetansen og den enorme informasjonstilgangen har tverrfaglige analyser blitt en nøkkelfaktor (Ravndal, 2011, 28. februar). Tom Rykken's (2011, 2. mars) uttalelser tyder på at etterretningen har innført et regime hvor samarbeid og ”need to share” har

blitt en nøkkel, og hvor gamle byråkratiske elementer er fjernet for å øke tempoet i analysearbeidet. Torgeir Hagen (2011, 7. mars) beskriver dette tettere samarbeidet som en tredelt sak. For det første er det gjort endringer internt i egen organisasjon; For det andre finnes det endringer på det nasjonale nivå; For det tredje er det endringer på internasjonalt nivå.

Endringen internt i egen organisasjon fremstilles av Hagen (2011, 7. mars) til å være at man har innført samarbeid på tvers av alle disipliner.

Det er helt avgjørende at det er veldig god innsikt i hva de andre gjør, og forståelse for både hva de andre leverer, men også hvilke problemer og utfordringer de andre har. Så det å ha eierskap til hverandres problemer, det samarbeidet internt, det er det aller viktigste (Hagen, 2011, 7. mars).

Tom Rykken (2011, 2. mars) beskriver at dette tettere samarbeidet mellom disiplinene har vært mulig ved å fjerne den gamle skorsteinstangegangen mellom dem. Han sier videre at det skjedde mye innenfor dette området spesielt etter 9/11 i New York. Det kan synes som om synspunktene om bredde innenfor innhentingdisipliner er sammenfallende for behandlingsdelen, for å få til de helhetlige estimatene i dagens paradigme.

På det nasjonale nivå i Afghanistan har studien også tidligere vært inne på satsningen på støtten til militære operasjoner, hvor samarbeidet mellom taktisk og strategisk nivå har sprunget frem. Det kan synes som om dette også er gjeldende innenfor behandlingsdelen. Tom Rykken (2011, 2. mars) sier at man på analytikernivå nå jobber tett sammen i operasjonsområdet, de kjenner hverandres arbeidsoppgaver, og er i stand til å dele informasjon på lavest mulig nivå analytiker til analytiker. *”Det med deling av informasjon er ekstremt viktig. En ting er deling av informasjon, men analytikere må få anledning til å snakke sammen på tvers av disiplinene”* (Rykken, 2011, 2. mars).

Nasjonalt her hjemme mener Torgeir Hagen (2011, 7. mars) man har sett en dreining mot tettere samarbeid mellom de nasjonale etterretningselementene. Han eksemplifiserer dette gjennom den felles analyseenheten som er etablert mellom Etterretningstjenesten og PST. Man har fått det Tom Rykken (2011, 2. mars) beskriver som en større kobling mellom sikkerhet og etterretning, spesielt grunnet terrortrusselen. Det globale aspektet ved terror har gjort det nødvendig å koble utenlandsetterretning, trusselen mot Norge, og innenlandsetterretning som tar for seg trusselen i Norge. Samhandlingen med andre etterretningstjenester har dog medført nødvendigheten av å innføre klare skillelinjer gjennom lovverk, slik at det ikke skal være noen tvil om ansvarsområder påpeker Torgeir Hagen (2011, 7. mars).

Samarbeidet mellom Etterretningstjenesten og PST ble også beskrevet av Generalløytnant Kjell Grandhagen i sitt foredrag i OMS hvor han blant annet sa:

Gitt utviklingstrekkene knyttet til denne trusselen sier det seg selv at det er avgjørende med et særdeles nært og tett samarbeid mellom våre to organisasjoner på dette området. ...en rekke tiltak er iverksatt og under forberedelse for å forsterke samarbeidet ytterligere (Grandhagen, 2011, s. 4).

Vegard Valther Hansen (2011, 9. mars) uttaler at man kanskje bør dra utnyttelsen av den samlede kompetansen og ekspertisen disse organisasjonene sitter på enda lenger. Han mener det bør gå mot en samling til en sivil etterretningskapasitet på strategisk nivå i Norge. Han sier videre at det bør bli en enda klarere grenseoppgang mellom de to organisasjonene. En naturlig del av dette er å se på om organiseringen i dag er hensiktsmessig og den mest optimale sett i forhold til dagens trusselbilde sier han. Disse uttalelsene kan peke i retning av at kanskje etterretningen fortsatt ikke har funnet den rette balansen mellom de to organisasjonene.

På det internasjonale nivået heller uttalelsene mot samme trenden. I Afghanistan har innføringen av helhetlig tilnærming i et multinasjonalt miljø også ført til at synet på deling har endret seg stort (Pedersen, 2011, 15. februar). Selv de store nasjonene, som USA, har innsett at de ikke makter å være like gode på alt, og samle inn nødvendig informasjon for å dekke alle aspekter av det helhetlige trusselbildet. Ett eksempel Pedersen trekker frem er at NATO har innført tverrfaglige team, hvor det finnes en miks mellom sivile og militære med forskjellig bakgrunn. ”Hensikten med disse tverrfaglige teamene er å gi større muligheter for å kunne jobbe helhetlig, og produsere bredere produkter” Pedersen (2011, 15. februar).

Delingen av informasjon mellom de forskjellige deltagernasjonene i Afghanistan fremstilles dog som vanskelig uten et støttesystem. Pedersen (2011, 15. februar) sier at NATO derfor har jobbet mye de siste årene for å få på plass et verktøy for deling. Et slikt verktøy for deling innebærer i første rekke felles databaseløsninger, hvor de forskjellige avdelinger og nivåer kan legge inn informasjon, samt selv gå inn å søke å hente ut informasjon etter behov (Pedersen, 2011, 15. februar). Disse databasene er koblet sammen i et nettverk slik at de som er koblet til dette nettverket i Afghanistan har tilgang til informasjonen som ligger der. Sammenkoblingen av databaser skal igjen kunne understøttes av det CCIRM verktøyet som ble beskrevet under kapitlet om ledelse sier han.

Et aspekt til som beskrives av Pedersen (2011, 15. februar) er den støtten som foregår mellom personell i operasjonsområdet og de som sitter hjemme, en reach-back kapasiteten som også er nevnt tidligere. Han beskriver denne kapasiteten på følgende måte:

Hadde vi kunnet deployere alt fremme og i direkte understøttelse så ville det kanskje vært den løsningen man hadde valgt. Men det er altså mye billigere å ha en kontinuerlig virksomhet og reach-back kapasitet i de forskjellige hovedstedene, slik jeg vet Hæren har i Norge (Pedersen, 2011, 15. februar)

Det Pedersen her beskriver indikerer at etterretningen med hjelp av teknologien kan ha personell sittende hjemme med full tilgang til samme informasjonen som de i operasjonsområdet. Det vil tilsi at man fra en trygg og rolig plassering i moderlandet, kan understøtte den analysen som foregår i Afghanistan ved behov. Det synes også betimelig at denne kapasiteten benyttes som mulighet og kapasitet for å trene opp personellet som skal deployere til Afghanistan. Personellet kan på denne måten møte opp i operasjonsområdet med en ballast og situasjonsforståelse som hadde vært vanskelig å få til uten denne "reach-back" kapasiteten.

Vegard Valther Hansen (2011, 9. mars) poengterer en utfordring ved den økte informasjonstilgangen analytikerne får ved å ha fjernet denne skorsteinstankegangen. Han beskriver dette som den faglige og personlige utfordringen analytikeren kan komme i, ved at han/hun føler man sitter på "all" info og derved kunne sette to streker under svaret. "*Jeg er ikke den som mener at det finnes en objektiv virkelighet, selv summen av andre subjektive virkelighetsforståelser klarer ikke å løsrive deg fra det*" (Hansen, 2011, 9. mars). Disse uttalelsene fra Hansen kan tas til inntekt for det Sir David Omand sier om det samme: "*Do not believe what you want to believe until you know what you ought to know*" (Omand, 2007, s. 108).

Faren ved å fremstå som a-politisk og operere med sannheter er som tidligere nevnt i dette kapittel et faremoment som etterretningen må passe seg for. Ut i fra de funn som er beskrevet så langt i dette kapittel, kan det synes som om etterretningen har tatt dette på alvor, og iverksatt tiltak for å minimere denne risikoen.

5.5 Forholdet mellom nåtids og langsiktig analyse

Tidligere i denne studien har funnene beskrevet en dreining mot et mer nåtid eller nær sann-tids fokus, spesielt grunnet støtten opp mot operasjonene som foregår i Afghanistan. Det kan synes som om dette også er gjeldende for analysedelen. Tom Rykken (2011, 2. mars) er en av de som tar til orde for dette. Han sier at den direkte støtten til den militære sjefen på bakken i Afghanistan, har medført behovet for større hurtighet i det å levere produkter for beslutningsstøtte. Brigader Odd Egil Pedersen beskriver det på følgende måte: "*Jeg tror de som*

utøver etterretningsfunksjonen må forstå at sånn er verden blitt. Hvis man ikke er tilstede, hvis man ikke evner å hjelpe sin sjef til å forstå situasjonen, så tror jeg ikke etterretningsfunksjonen gjør jobben sin” (2011, 15. februar).

Spørsmålet som er reist er om dette fokuset på nær sann-tid etterretning har tatt fokuset vekk fra de mer langsiktige vurderingene. Ut i fra innhentet empiri ser det ut som om man må splitte denne opp mellom hva som skjer i Afghanistan og hva som skjer opp mot mer nasjonale vurderinger.

Etterretningsstøtten i internasjonale operasjoner har hatt en klar dreining mot et sann-tid fokus, hvor man ikke har nok ressurser til også å se lenger frem i tid hevder Jacob Ravndal (2011, 28. februar). Et argument som deles av flere respondenter. En av grunnene til et sann-tid fokus kan synes å være viktigheten av Force Protection (FP), faren for egne tap fra IED og opprørsstyrker. Det er ingen som har fremstilt dette som feil fokus. Tvert i mot så kan uttalelser tyde på at et slikt fokus på taktisk nivå er helt nødvendig for etterretningselementet Norge har i Afghanistan. Dette understrekes tydelig av US Generalmajor Michael T Flynn, som var Deputy Chief of Staff, Intelligence (CJ2) i ISAF fra juni 2009 til juni 2010. For alle praktiske formål vil det tilsi sjef etterretning i ISAF. Han forsvarer dette fokuset med følgende utsagn: *”Understandably galled by IED strikes that are killing soldiers, these intelligence shops react by devoting most of their resources to finding the people who emplace such devices”* (Flynn, Pottinger, & Batchelor, 2010, s. 8). Men hvem skal da gjøre de viktige langsiktige vurderingene i Afghanistan?

De som burde gjøre de mer helhetlige langsiktige vurderingene hevder Flynn er analytikerne på Brigade og Regional Command (RC) nivå. I stedet så hevder Flynn og hans medforfattere at etterretningsoffiserene på dette nivået bruker sine ressurser på å informere sin sjef om status på stridsfeltet, ikke til prediktive holistiske analyser (Flynn, et al., 2010). Ut i fra dette kan det være rimelig å si at endringen mot et rent nå-tids fokus på det taktiske nivået, hvor norsk etterretning opererer, er riktig. Utfordringen kan dog synes å være at det ikke er noen som tar nok tak i de viktige helhetlige langsiktige vurderingene, som skal legge føringer for kampanjen som ISAF fører. Det ligger ikke i studiens mandat å gå noe nærmere inn på årsaksforhold opp mot denne utfordringen i ISAF, men det kunne være en interessant problemstilling for videre forskning.

For den nasjonalt rettede etterretningen så synes respondentene klare på at gjennom sammensmeltingen av nivåene har endringen inn mot et nå-tids fokus også blitt en realitet. *”Der har jeg også inntrykk av at man har klart å ha en bra balanse de siste årene”* (Hansen, 2011, 9.

mars). Til forskjell fra kanskje ISAF, så tilsier empirien at man her hjemme har beholdt også det langsiktige perspektivet. Dette for blant annet å kunne detektere fremtidige trender og behov.

Hvis man tenker seg at man skal inn i nye områder, så trenger man tid. Vi skal jobbe med steder hvor det kan forventes norske styrker skal inn. Så vi må ligge i forkant og sørge for at vi har det grunnlaget som gjør det mulig å gå inn, og for å gi beslutningstagerne en mulighet for å treffe gode avgjørelser rundt akkurat det (Rykken, 2011, 2. mars).

Tom Eidesen (2011, 1. mars) i FD understreker det samme, og poengterer at den militære etterretningen aldri har sluppet taket i langtidsplanleggingen, og er en vesentlig bidragsyter inn i Regjeringens langtidsplanlegging.

Torgeir Hagen og Freddy Furulund (2011, 7. mars; 2011, 9. mars) trekker samtidig frem et poeng i forholdet mellom nåtids og fremtids fokus, hvor de sier at det i seg selv ikke er noe motsetningsforhold mellom disse. *”Nå-tids informasjon vil alltid være grunnlaget for det å lage langsiktige vurderinger, samtidig som de mer langsiktige vurderingene alltid vil være plattformen til etterretningen”* (Hagen, 2011, 7. mars). Det innebærer at det langsiktige perspektivet aldri kan legges bort, og det er heller ikke snakk om enten eller, men både og (Hagen, 2011, 7. mars; Furulund, 2011, 9. mars). I tillegg trekker Hagen (2011, 7. mars) frem at definisjonen av langsiktig er noe endret inn i det nye paradigmet. Perspektivet på hva som er langsiktig har blitt vesentlig kortet ned i det nye paradigmet sier han. Begrunnelsen for dette hevder Hagen er at i dagens paradigme skjer endringer raskere enn før, og at det derved ikke er noe poeng å lage vurderinger som strekker seg for langt ut i tid. De ville være utdatert veldig raskt om tidshorizonten ble for lang.

Som en avslutning på tidsperspektivet kan det synes som om Jennifer Sims har mye rett når hun sier at suksessen til etterretningen ikke ligger i antall produserte hemmelige etterretningsrapporter, men heller tidsriktige, effektive og nøyaktige rapporter for beslutningsstøtte (Gerber & Sims, 2005, s. 15).

5.6 Hvorfor har endringene kommet?

Så også innenfor analysedelen av aktiviteten finnes det klare funn som tilsier endring etter overgangen til det nye paradigmet. Funnene peker også innenfor behandling mot den rasjonalistiske modellen. Det kan synes som om endringene etterretningen har gjennomført, har sitt utspring i det å tilpasse seg nye realiteter med støtte til internasjonale operasjoner og behovet for økt samarbeid. I tillegg kan momenter som økt satsing på breddekompetanse og fjerning av skorsteinstankegang også relateres til etterspørselen for mer helhetlige estimater. Den tettere integrering av taktisk og strategisk nivå samt mellom de to etterretningsorganisasjonene kan

peke i samme retning. Det nye konfliktmønsteret med deltagelse i internasjonale operasjoner og terror kan synes å være den rasjonelle forklaringen på endringene.

Det trekkes dog frem elementer også innenfor behandling som kan tilsi at etterretningen enda har litt å gå på. For det første pekes det på at etterretningen fortsatt har mer å hente innenfor metodikk og rammeverk for analysedelen, og at man bør fortsette å ta inn over seg utviklingen innenfor vitenskap og akademia. For det andre så indikeres det at organiseringen mellom våre to etterretningsorganisasjoner fortsatt kanskje ikke er helt optimal. En mulig forklaring kan helle i retning av SOP modellen, hvor etterretningen bremses av innarbeidede rutiner som hemmer fortsatt utvikling. Nå har det dog ikke kommet frem noen klare funn på hvorfor og om det er sett på andre måter å organisere og videreutvikle seg på gjennom denne studien. Dette kan være en mulig interessant problemstilling for senere forskning.

6 Distribusjon

Når behandlingsprosessen er gjennomført ligger produktet klart for en rettidig distribusjon til rett bruker. Distribusjonsdelen av aktiviteten blir sett på som akilleshælen til etterretningen:

”Dissemination tends to be intelligence’s Achilles’ heel” (Herman, 1996, s. 45). Om denne delen av e-syklusen er så viktig som det kan synes som, har overgangen til det nye paradigmet som sådan ført til noen endringer innenfor distribusjon?

6.1 Fra ”need to know” til ”need to share”

Den endringen som blir trukket frem av samtlige respondenter er at etterretningen har gått fra prinsippet ”need to know” til ”need to share”. Som et resultat av flere interessenter og brukere i det nye paradigmet, kan det synes som om nødvendigheten og behovet for å dele produktene med flere har blitt en realitet. *”Produktene har gitt relevans for flere, i forhold til under den kalde krigen hvor det var færre produkter og få lesere”* (Hagen, 2011, 7. mars). Hagen nevner spesielt at det på den ene siden på strategisk nivå har blitt økt distribusjon på sivil side, grunnet etterspørselen fra flere departementer og statlig sektor (Hagen, 2011, 7. mars). På den andre siden kan det synes som om den tette støtten til taktisk sjef samt samarbeid med multinasjonale samarbeidspartnere i Afghanistan har endret behovet. Behovet for samarbeid innenfor behandlingsdelen som beskrevet i forrige kapittel kan derved synes å ha en sammenheng med økt distribusjon.

Fra å ha drevet med rutinerapportering i det gamle paradigmet, blir man i dagens paradigme avkrevd produkter og informasjon mer kontinuerlig. Freddy Furulund (2011, 9. mars) sier at den informasjonen som er kritisk å få ut til styrkene som operere på bakken i Afghanistan omtales i NATO som *”time critical combat information”*. Distribusjonen av en slik type nær sann-tids informasjon kan derved relateres til denne type produkter som ble beskrevet i kapitlet om behandling.

I kapitlet om ledelse ble det lagt vekt på den økte andel brukere. *”Derved har man fått en mer utvidet distribusjon, som er mer fleksibel, målrettet og kundetilpasset etter bedre kontakt med kunden”* (Eidesen, 2011, 1. mars). Med disse uttalelsene kan man se hvordan e-syklusen linkes sammen med behandlingsprosessen hvor produktet lages, og videre til distribusjonsdelen hvor produktet overleveres til den eller de som har levert et behov.

Tom Rykken (2011, 2. mars) uttaler at man også klarer å få frem informasjonen til de som trenger den i operasjonsområdet. Derved vil tilgangen på informasjonen også kunne nå flere på forskjellige nivåer i ISAF, blant annet gjennom innføring av felles søkbare databaser sier han (Rykken, 2011, 2. mars). Odd Egil Pedersen (2011, 15. februar) underbygger dette med å si at

gjennom disse søkbare databasene så har distribusjonen derved blitt mer automatisert i forhold til tidligere. En endring teknologien har gitt mulighet for.

Det blir også presisert av Rykken (2011, 2. mars) at fokuset mot at riktig bruker får informasjonen er økt. Ansvar for dette sier han ligger hos e-ledelsen. For å hjelpe e-ledelsen med dette benyttes igjen CCIRM-verktøyet, som gir oversikt over hvem som har behov og forespurt hvilken type informasjon (Rykkens, 2011, 2. mars). Pedersen (2011, 15. februar) beskriver at det er innført eget personell, "Information Manager", for å ivareta dette.

Den utvidede distribusjonen synes derved å være i tråd med det Jennifer Sims beskriver som vesentlig i det nye paradigmet. Hun sier at man må fokusere på en distribusjon mot behov heller enn status i hierarkiet, samt rette et større fokus mot hvem som har behovet for informasjon i stedet for gamle rigide distribusjonsregler (Gerber & Sims, 2005, s. 39).

6.2 Viktigheten av dialog

Igen kan man lese mellom linjene hvor viktig dialogen mot oppdragsgiver og kunde er, noe som ble utdypet i kapitlet om ledelse. Det er denne innledende dialogen med e-ledelsen hvor kunden gir sine føringer på hva han er ute etter, og etterretningen har mulighet til å stille oppklarende spørsmål. Derved vil denne dialogen legge premisser for et tilpasset produkt ut i fra hva som er forespurt. Når så produktet skal overleveres er det igjen gjenstand for en dialog. I det gamle paradigmet tyder tidligere uttalelser fra Eidesen (2011, 1. mars) på at det sjelden var lagt opp til noen dialog i forbindelse med overlevering av et produkt. Han pekte på at de stort sett var skriftlige, og ble lest av mottakeren uten noen videre utdypning. I dagens paradigme er dette endret. *"For å sikre en klar forståelse for produktet og informasjonen som blir gitt, blir det gjerne briefet for oppdragsgiver av den analytikeren som har laget det"* (Hagen, 2011, 7. mars). Gjennom denne metoden kan man derved legge grunnlag for en helt ny og dypere dialog, hvor oppdragsgiver direkte kan stille oppklarende spørsmål etter behov og gi tilbakemelding på produktet.

Uttalelsene til Hagen kan derved synes å møte Vegard Valther Hansen (2011, 9. mars) sitt poeng, hvor han fremhever viktigheten av at det faktisk er analytikeren selv som briefet produktet og ikke liaison. Poenget til Hansen er at de produktene etterretningen i dag lager er gjerne meget komplekse og sammensatte. Det er ikke gitt at liaisonene har nok dybdekunnskap for å kunne formidle budskapet på en presis og grundig nok måte, og heller ikke kan svare inngående på oppfølgingsspørsmål. Derfor er det bedre om liaisonene ved forskjellige hovedkvarter og virksomheter heller har en rolle som fasilitator enn den som faktisk overleverer produktet sier han (Hansen, 2011, 9. mars).

Endringen med et entydig økt fokus på en bredere distribusjon har dog medført noen utfordringer for etterretningen. Dette er utfordringer som er mer nivåuavhengig og mer generelle, og kan sies å være gjeldende for etterretningen både nasjonalt og ute i Afghanistan. Disse utfordringene blir derfor sett under ett.

6.3 Utfordring med mer åpenhet – lekkning av informasjon

”Et grunnleggende dilemma: Det er mange aktører, og det er viktig å få distribuert produktet til så mange som mulig. Problemet er at informasjonen kan bli lekket” (Ravndal, 2011, 28. februar). Et eksempel på dette kan man se gjennom nettstedet WikiLeaks, som publiserer mengder av graderte dokumenter på sitt nettsted.

Generalløytnant Grandhagen stiller noen generelle spørsmålstegn ved nytteverdien av at slik type informasjon blir gjort tilgjengelig for samfunnet. Noen av spørsmålene han stiller er knyttet til i hvilken hensikt WikiLeaks gjør dette, og hva de ønsker å oppnå. Han spør om samfunnet blir åpnere eller mer lukket, blir verden farligere eller fredligere, og blir ikke skillet mellom åpenhet og hemmelighold på en uakseptabel måte utvirket (Grandhagen, 2011, s. 7).

Samtidig synes viktigheten av å opprettholde en vilje til en bredere distribusjon av produkter å være tilstede som en følge av et økt behov i det nye paradigmet. *”Behovet er helhetlige produkter som skal kunne distribueres ikke bare til militære samarbeidspartnere, men også til sivile organisasjoner for å skape gode relasjoner”* (Ravndal, 2011, 28. februar).

Balansegangen mellom en mer åpen distribusjon og nødvendig hemmelighold synes med bakgrunn i dette fortsatt å stå i et motsetningsforhold, og en utfordring som kanskje bør adresseres. Dette er et spørsmål denne studien ikke kan gi noen klare svar verken for eller i mot på, men kunne være interessant som en fremtidig problemstilling.

6.4 Utfordringen med gradert informasjon

Det bringer oss over på neste poeng, og det er utfordringen etterretningen står overfor vedrørende gradering av sine dokumenter. Jacob Ravndal (2011, 28. februar) stiller spørsmålstegn ved om det kanskje hadde vært formålstjenelig å fjerne et mer selvpålagt krav om at produkter generelt skal graderes. Gjennom at alt av produkter generelt sett skal graderes, så skaper man seg selv en utfordring som kanskje mer hørte hjemme i det gamle paradigmet. Forsvarsministeren har også brakt dette spørsmålet på banen. Etterretningstjenesten er nå pålagt å produsere en ugradert etterretningsvurdering, hvis hensikt er at viktig informasjon tilflyter personer og organisasjoner som et grunnlag for den offentlige debatt (Eidesen, 2011, 1. mars). Et

produkt som sammen med PST sitt forhåpentligvis skal tegne et helhetlig bilde av sikkerhetsutfordringer for Norge (Hagen, 2011, 7. mars).

Generalløytnant Grandhagen gir følgende begrunnelse for produktet, og hvilket fokus det skal ha når det utgis for første gang våren 2011:

Norsk offentlighet kan gjennom dette dokumentet få innsyn i de overordnede vurderinger E-tjenesten gjør i forhold til situasjonen i Norges nærområder og i en del områder som berører norske interesser. Vurderingene er i seg selv neppe spesielt oppsiktsvekkende, men de har altså det unike ved seg at de bygger på en analyse av det samlede materiale tjenesten sitter på, og at man har brukt E-tjenestens brede kompetanse og vurderingsmetodikk for å komme frem til vurderingene. Det gir etter min vurdering tyngde og autoritet (Grandhagen, 2011, s. 2).

Andre land som for eksempel USA, Storbritannia og Danmark har gjort dette i en årrekke allerede. Torgeir Hagen (2011, 7. mars) sier at blant annet danskenes erfaring er utvedydg positive, hvor produktet tydeligvis hadde sin hensikt og at det etter sigende blir brukt av politikerne.

I ISAF vil dette også blir innført, og har kanskje allerede blitt innført, gjennom de føringer Generalmajor Mike Flynn har gitt etterretningen i ISAF. Han beskriver at opprettelsen av Stability Operations Information Centers skal lage ugraderte versjoner av alle helhetlige rapporter som produseres av dem. Disse senterne skal ligge på RC nivå, og skal stå for en proaktiv distribusjon for å dekke behovet til et vidt spekter av sivile og militære samarbeidspartnere i operasjonsområdet (Flynn, et al., 2010, s. 19).

Tiltaket med å iverksette ugraderte produkter kan samtidig gi positive utslag for distribusjonen, ved at det teknologisk sett kan bli enklere å distribuere de. Eidesen (2011, 1. mars) poengterer at ”*det har vært, og er fortsatt, en utfordring med distribusjonen av graderte dokumenter, da andelen brukere med sikkerhetsgodkjente elektroniske systemer er lav*”. Det kan se ut som om denne utfordringen vil vedvare i uoverskuelig fremtid, da sikkerhetsgodkjente systemer er dyre og fordelingen til flere brukere derved vil bli kostbar. Eidesen (2011, 1. mars) påpeker at det dog kan skje noe innfor dette området raskt, som et middel for på en bedre måte å beskytte seg mot ”cyber” trusselen. Vegard Valther Hansen (2011, 9. mars) mener også at det fortsatt er mye å hente innenfor distribusjon, hvor gradering samt teknologien på en bedre måte kan utvikles for å få produktet ut til brukeren i tide.

6.5 Gjensidig forståelse og tillit mellom bruker og etterretningen

En tredje utfordring som trekkes frem er forståelsen brukeren har av et produkt som distribueres. *”Hovedansvaret ligger på oss, og hvordan vi skal formidle det. Vi må være mye mer kreative og pågående i forhold til hvordan vi formidler produktene våre, spesielt siden kompleksiteten har økt”* (Furulund, 2011, 9. mars). Dette skal forhåpentligvis kunne bedres og bli en realitet gjennom den økte dialogen som føres opp mot beslutningstager og andre mulige brukere, samt innføring av et CCIRM verktøy designet for å holde denne kontrollen.

Det synes samtidig viktig at oppdragsgiverens egne oppfatninger og fortolkninger blir fanget opp, slik at etterretningen kan oppnå en felles forståelse om produktet mellom sjef og etterretning. *”En etterretningsoffiser bør ikke være fornøyd i formidlingsfasen før han forstår at beslutningstageren virkelig har forstått budskapet. Han trenger ikke være enig, men han må gis anledning til å forstå”* (Furulund, 2011, 9. mars). Her blir det fremstilt som vesentlig at etterretningen må holde på prinsippet om integritet, og ikke la sine vurderinger bli farget av eventuelle andre tolkninger beslutningstageren måtte ha (Hansen, 2011, 9. mars; Furulund, 2011, 9. mars). Man trenger med andre ord ikke si seg enig i beslutningstagerens oppfatninger, men sørge for at den som mottar budskapet forstår hvordan etterretningen har tolket den informasjonen som ligger til grunn for en vurdering.

Ved at støtten fra militær etterretning har måttet re-læres, er dette et av områdene etterretningen har jobbet iherdig med, og hvor man har sett en tydelig forbedring mener Furulund (2011, 9. mars). Han trekker spesielt frem den tettere interaksjonen man ser i Afghanistan i dag mellom avdelingssjef, sjef operasjoner (S-3) og sjef etterretning (S-2). Det tettere båndet mellom denne treenigheten mener han har kommet som et resultat av operasjonene i utlandet, hvor operasjonssiden har sett nødvendigheten av etterretningsstøtten (Furulund, 2011, 9. mars).

Et annet aspekt ved det samme er at i den enorme informasjonsmengden som forefinnes i dag, så er det noen som må stå for den viktige utsilingen og sanitiseringen av det som anses som vesentlig og viktig (Furulund, 2011, 9. mars). Tom Rykken (2011, 2. mars) trekker i denne sammenhengen frem viktigheten av det å skape et tosidig tillitsforhold mellom beslutningstager/bruker og etterretning gjennom dialog og utdanning. Hatlebrekke (2011, 3. mars) synes å mene det samme gjennom sin uttalelse om at en beslutningstager/bruker bør vite like mye om etterretning som etterretningsprodusenten selv. Rykken understreker tillitsforholdet på følgende måte: *”På den ene siden skal beslutningstageren/brukeren kunne stole på den informasjonen som kommer fra etterretningen, mens etterretningen skal kunne stole på at*

beslutningstager/bruker behandler informasjonen ”riktig” for blant annet å unngå kompromittering” (Rykken, 2011, 2. mars).

Gjennom denne krevende eksersisen kan det være formålstjenelig ikke å tenke for mye i retning av forskjell på primær- og sekundærkunder mener Hansen (2011, 9. mars). Det kan bli sett på som en enkel løsning å tilfredsstille de som tenker likt som en selv, men det er ikke sikkert det er de som har størst behov. Her vil etterretningens aktørforståelse spille inn i det å se sin rolle opp mot de behov som måtte finnes (Hansen, 2011, 9. mars).

Viktigheten av å få til en god gjensidig forståelse og tillitsforhold i forbindelse med distribusjonen understrekes av Freddy Furulund:

Vi kan være så gode vi vil på innsamling og på analyse, som ofte ender ut i komplekse produkter. Men lykkes vi ikke med å etablere en felles forståelse med beslutningstageren, så blir dette som å snuble før målstreken og alt det andre blir bortkastet (2011, 9. mars).

6.6 Hvorfor har endringene kommet?

Forklaringselementet i hvorfor endringene innenfor distribusjon har kommet, ser også ut til å kunne relateres først og fremst til den rasjonalistiske modellen. Funnene peker i retning av at endringene er gjennomført som en følge av behovet for tilpasning til nye brukere og det økte samarbeidet i det nye paradigmet. Økningen i antallet brukere og samarbeidspartnere både i Norge og ute i operasjonene har ført til en økt distribusjon. Dialogen har blitt utvidet og ny teknologi gjennom for eksempel felles søkbare databaser synes å ha gitt en mer fleksibel, målrettet og kundetilpasset distribusjon. Utgivelsen av ugraderte etterretningsvurderinger synes også å ha kommet som et resultat av at slike produkter er etterspurt fra beslutningstager og samarbeidspartnere. Satsningen på en økt dialog synes også å ha en rasjonell tanke, i det at den skal skape en bedre gjensidig forståelse og tillit mellom bruker og etterretningen.

Samtidig indikerer funnene at etterretningen ikke har kommet langt nok innenfor utfordringene rundt balansegangen mellom en mer åpen distribusjon og behovet for hemmelighold. Funnene tyder på at bremseklossene i så henseende ligger i en fortsatt omfattende gradering av produkter, samt manglende teknologi. Forklaringen rundt den fortsatt omfattende graderingen av produktene, synes å peke i retning av SOP modellen. Til tross for at man snart kan se utgivelsen av det første ugraderte produktet, har etterretningen for det meste fortsatt innenfor gamle prosedyrer. Funnene tyder på at disse rutinene og SOPene kanskje ikke er gode nok med tanke på kravet for en mer åpenhet og utvidet distribusjon til et bredere felt av brukere i det nye paradigmet. Forklaringen på tregheten i det at et ugradert produkt først blir utgitt nå i 2001, heller også mot denne modellen.

I tillegg kan det synes å være en målkonflikt mellom gradering av produktene, og tilgangen på teknologi for å få disse produktene ut til bruker. På den ene siden kan det synes legitimt av etterretningen å måtte gradere sine produkter til en viss grad. Det er sensitiv informasjon som kan misbrukes om den kommer i feil hender. På den annen side så peker altså funnene på at teknologien ikke gir mulighet for en ønskelig distribusjon av de graderte produktene, da det mangler sikkerhetsgodkjente elektroniske systemer.

Innenfor teknologien tyder funnene på at det er gjort noe for å endre distribusjonen gjennom innføringen av felles søkbare databaser. Allikevel synes den fortsatt mangelfull, spesielt gjennom mangelen på nok sikkerhetsgodkjente elektroniske systemer. En forklaring som kommer frem relateres til et ressursmessig spørsmål. Mangelen på ressurser og/eller prioritering synes derved å kunne forklare hvorfor disse systemene i stor nok grad ikke er på plass enda. I så henseende kan dette indikere en forklaring gjennom den rasjonalistiske modellen.

7 Avslutning

7.1 Oppsummering av endringer

Det nye paradigmet synes å ha medført en økt satsning på etterretning generelt, som har fått en oppblomstring etter å ha ligget litt i vakuum rett etter slutten på den kalde krigen. Bidragene inn i internasjonale operasjoner samt inkomsten av global terrorisme har igjen gjort etterretningen vesentlig. Den militære etterretningens hovedbidrag kan synes å være beslutningsstøtte for den taktiske sjefen på bakken i Afghanistan, vurderinger med tanke på sikkerhet for styrken, samt vurderinger inn mot den viktige samfunnssikkerheten med å prøve å forhindre terroranslag.

Denne studien har benyttet e-syklusen som grunnlaget for å se på endringene innenfor etterretning som aktivitet. Studien peker i retning av at overgangen fra kald krig paradigmet til dagens moderne konflikter paradigmet, har medført endringer innenfor alle elementer av e-syklusen – ledelse, innhenting, behandling og distribusjon. Med ett unntak og det gjelder hemmeligholdet for å beskytte kapasiteter, metoder og kilder. Endringene er ikke satt opp i noen prioritets rekkefølge sett i forhold til viktighet, men er sammenfattet mer kronologisk ut i fra hvordan de kommer frem i analysen. Ut i fra de funn som er gjort i analysen synes endringene og kontinuiteten å være følgende momenter.

Innenfor ledelse har overgangen til det nye paradigmet først og fremst gitt etterretningen flere brukere, som igjen har resultert i at informasjonsbehovene har økt drastisk. På taktisk nivå kan man også gå så langt som å si at bruken er noe helt nytt. Ved å deployere styrker i internasjonale operasjoner har taktisk etterretning i Norge fått en ny æra. Den direkte støtten til de daglige operasjonene som skjer i Afghanistan har blitt en normaltilstand. Militær etterretning er ikke lenger kun en etterretningstjeneste for FSJ, men også for det politiske nivået gjennom FD og andre departementer.

Økt etterspørsel og nye brukere har ført til at ledelsesdelen av etterretningen i dag gjennomfører en mye tettere interaksjon med sine oppdragsgivere. En løpende dialog ikke bare innenfor ledelsesdelen av e-syklusen, men også som en del av alle trinn i syklusen. Dialogen er endret for å systematisere behov, prioritere behov, skape tillit og gjensidig forståelse. Et tiltak for å skape tillit og gjensidig forståelse har vært en tosidig opplæring. Nye brukere hadde behov for å lære seg hva etterretning er og hva den kan gjøre og ikke kan gjøre. På samme måte var det nødvendig for etterretningen å lære seg mest mulig om de nye brukerne. Et eksempel er hvordan støtten til den taktiske sjefen på bakken skulle foregå, da en slik direkte støtte i forbindelse med internasjonale operasjoner var noe helt nytt.

Nye verktøy er innført, blant annet innenfor CCIRM, for på en bedre måte å holde kontroll på behov, styre innhenting og prioritere aktiviteten. Det kan dog synes som om det fortsatt er behov for ytterligere endringer, da verktøy enda ikke er på plass i alle ledd.

En utfordring det nye paradigmet har ført med seg er risikoen som ligger i å gjennomføre innhenningsoperasjoner i for eksempel Afghanistan. Derfor er det innført egne prosedyrer for risikovurdering, hvor avveiningen mellom det å løse oppdraget på den ene siden, og ta vare på sine soldater på den andre har blitt viktig.

Innenfor innhenningsdelen har man gjennom det nye paradigmet først og fremst sett en dreining fra strategisk mot taktisk etterretning. Deltagelse i internasjonale operasjoner har endret fokus for både etterretningen og Forsvarets oppdragsgivere, nemlig politikerne. Det som er viktig på taktisk nivå, har blitt viktig på strategisk nivå. Sammensmeltingen av nivåene synes å være en klar endring hvor strategiske innhenningsressurser gjerne støtter taktiske ressurser i operasjonsområdet.

Viktigheten av å kombinere ulike innhenningsdisipliner i dagens komplekse bilde har ført til et tettere samarbeid mellom de forskjellige innhenningsdisiplinene og fjerning av skorsteinstankegang. Et tiltak på taktisk nivå er satsningen på ISTAR hvor disiplinene er samlet under en ledelse. I en helhetlig tilnærming skal denne samlingen gjøre sitt til at man på en bedre måte kan dra nytte av hver enkelt disiplins komparative fortrinn. Hver og en har de sine styrker og svakheter, men summen er nødvendig for å skaffe tilveie nødvendig informasjon for å lage gode helhetlige produkter i et kompleks operasjonsmiljø.

Satsningen på OSINT og HUMINT er en klar endring innenfor innhenningsdisiplinene. Disiplinene er bygget opp og egne profesjoner har blitt etablert. Satsningen synes å stå i relasjon til det nye konfliktmønsteret, samt mulighetene som ligger innenfor et enormt informasjonstilfang i åpne kilder.

Endringene innenfor SIGINT og IMINT ligger hovedsakelig i at man har gått fra større statiske elementer til mer mobile og lette systemer. Hensikten har vært at man på en bedre måte skal kunne følge og støtte taktisk nivå på bakken i Afghanistan. Dette har medført omfattende og dyre investeringer i materiell, men også en endring rent konseptuelt i hvordan man opererer. Et lite land som Norge med få ressurser innenfor disse ressurskrevende disiplinene, har i tillegg etablert samarbeidsavtaler med allierte for å sikre god informasjonstilgang.

Behovet for hemmelighold rundt etterretningens kapasiteter, metoder og kilder er det eneste funnet for kontinuitet i denne studien. Her er alle respondenter og sjef

Etterretningstjenesten meget unisone. Selv om informasjonen rundt etterretningen generelt har blitt mer åpen i det nye paradigmet, vil dette prinsippet holdes fast. Hovedgrunnen poengteres å være at om motstanderen skulle få innblikk i hvordan etterretningen opererer, og hvem de benytter som kilder, ville det blitt enkelt å stenge døren for informasjonstilgang.

Behandlingsdelen har endret seg ved at man i dagens paradigme bedriver analyse på flere nivå. For Norge sin del vil det si hovedsakelig på taktisk nivå gjennom ISTAR støtte til taktisk sjef i Afghanistan, samt på strategisk nivå for støtte til hovedsakelig politiske beslutningstaker i Norge.

Produktene man får ut av behandlingen har gått fra sammenfattet informasjon til helhetlige estimater i dagens paradigme. Vurderinger som gir en prognose med forklaring på hva man kan vente seg i fremtiden. Helheten får man inn ved å analysere sammenhenger mellom alle elementer i et operasjonsområde. Både politiske, militære, økonomiske, sosiale, informasjonsmessige og infrastruktur blir nå vurdert og satt sammen.

Breddekompetanse har blitt en nødvendighet i den hensikt å kunne produsere disse helhetlige estimatene. Den militære etterretningen har gjennomført tiltak for å skaffe seg nødvendig kompetanse innenfor et bredere spekter av kompetanse. Eksempler på dette er kompetanse fra statsvitere, historikere, økonomer og filologer.

Fjerning av unødvendige byråkratiske hindringer (skorsteinstankegang) er også gjennomført for å kunne produsere helhetlige estimater. Det er i dagen paradigme et tettere samarbeid både internt i egen organisasjon mellom de ulike disipliner, nasjonalt mellom de ulike etterretningsorganisasjonene, og internasjonalt mellom de forskjellige lands etterretning og sivile organisasjoner.

Produktene som blir avkrevd fra den militære etterretningen i dag har et klart fokus på nåtid. Dette har en sammenheng med at etterretningene som er etterspurt i Afghanistan har et helt klart fokus på nåtid. Det er å gi beslutningstageren et grunnlag for operasjoner i dag og i morgen eller neste uke, har medført endringer i tankesett for etterretningen. Samtidig er de mer langsiktige vurderingen omkring utviklingstrekk som er viktig for Norge å ta hensyn til ivaretatt.

Distribusjonen av etterretningsproduktene har gått fra et fokus på "need to know" til "need to share". Flere brukere av etterretningen har avkrevd en mer åpen og utvidet distribusjon. Tidligere var gjerne distribusjonen fokusert mot hvor i hierarkiet du satt. I dag ligger endringen i at fokuset er mot hvor behovet ligger. Ny teknologi er delvis på tur inn gjennom for eksempel felles søkbare databaser, men her kan det synes som om spesielt mangelen på graderte systemer

hemmer distribusjonen. Det kan synes som om det er innenfor distribusjon man har de største utfordringene, og behov for tiltak i fremtiden.

Endringen mot en mer åpen og utvidet distribusjon har også medført noen utfordringer. På den ene siden omhandler det lekkning av informasjonen. Nettstedet WikiLeaks er et eksempel på dette. På den annen kan det virke som etterretningens behov for gradering av produkter fortsatt vanskeliggjør en effektiv distribusjon til samarbeidspartnere, både militære og sivile. Tiltak gjennom utgivelse av ugraderte produkter kommer i disse dager, og kan forhåpentligvis løse noe av denne utfordringen.

Gjensidig forståelse og tillit mellom bruker og etterretningen er derfor vesentlig i dagens paradigme. På den ene siden skal beslutningstakeren/brukeren kunne stole på den informasjonen som kommer fra etterretningen, og dialogen skal bidra til at budskapet blir forstått. Et produkt kan ikke kalles for etterretninger før beslutningstakeren har skjønt budskapet. På den annen side må etterretningen kunne stole på at beslutningstaker/bruker behandler informasjonen "riktig" for blant annet å unngå kompromittering.

Denne studien presenterte under teorikapitlet enkelte bekymringer omkring e-syklusens relevans i dagens paradigme. Først og fremst at den var for avleggs i det å gi en god visualisering av hva etterretningsaktivitet går ut på. For det andre at den i seg selv var påstått og skulle være hemmende for en konseptuell utvikling av etterretningen. Når det gjelder det første, så kan endringene som denne studien beskriver, tyde på at e-syklusen i seg selv på en for dårlig måte visualiserer den kompleksiteten etterretning som aktivitet faktisk står for i dag. Aspekter som den økte interaksjonen med brukere gjennom hele syklusen, bruken av sanntids etterretning for operasjoner, samt den tettere interaksjonen mellom de forskjellige elementene internt i syklusen er noen klare og viktige endringer. Disse aspektene synes ikke på en god nok måte visualisert i dagens modell. Dette skulle tilsi at en revidering av dagens e-syklus er betimelig, slik at den på en bedre måte forklarer den komplekse prosessen den står for. Angående det andre aspektet, så synes det derimot at den på ingen måte har virket hemmende på etterretningen i det å gjennomføre konseptuelle endringer. Denne studien peker på endringer innenfor alle elementer av syklusen, i større eller mindre grad.

7.2 Forklaringen på endringene og/eller kontinuiteten

Funnene i denne studien peker i all hovedsak i retning av at endringene kan relateres til den rasjonalistiske modellen. De er ganske entydige i at det er den økte etterspørselen og behovet i det komplekse nye paradigmet som ligger til grunn. Støtten til militære operasjoner, nye brukere med endrede behov og fremveksten av nye og komplekse trusler har medført at etterretningen har tilpasset seg. Behovet for økt samarbeid, satsing på breddekompetanse, fjerning av skorsteinstankegang relatert til etterspørselen for mer helhetlige estimater er andre eksempler. Tettere integrering av taktisk og strategisk nivå samt mellom de to etterretningsorganisasjonene kan peke i samme retning. En rasjonalistisk vinkling for å produsere resultater som i snitt bør resultere i bedre odds for sin oppdragsgiver og bruker synes å ha stått i fokus.

Det er enkelte av endringene som kan peke mot en naturlig utvikling gjennom økt tilgang på for eksempel ny teknologi, men det synes mer som om denne utviklingen har kommet som et resultat av etterretningens behov og etterspørsel i det nye paradigmet. Grunnet nye krav og behov har etterretningen endret måten de driver innhenting, behandling og distribusjon på, det være seg utvikling av kapasiteter de allerede hadde eller innkjøp og etablering av nye. Altså en forklaring som også peker i retning av den rasjonalistiske modellen.

Et spørsmålstejn som man kan stille seg er om ny teknologi i seg selv har medført endringene. Da er man inne på teknologisk egyptyngde modellen, altså den fjerde modellen som kommer på utsiden av Allison. Det er på det rene at ny teknologi har gitt etterretningen anledning til å gjøre ting annerledes. Eksempler finnes innenfor distribusjon med felles databaseløsninger, innenfor ledelse med CCIRM verktøy, innenfor analyse med støtteverktøy og innenfor innhenting med nye mobile plattformer. Det synes dog som om denne teknologien mer har kommet som en følge av at etterretningen har etterspurt teknologi med bakgrunn i behov inn i det nye paradigmet. Heller enn at det er gjennomført endringer som ikke er etterspurt, men som en følge av at ny teknologi har gjort det mulig.

Samtidig kan det virke betimelig å stille spørsmålstejn ved hvorfor verktøy fortsatt ikke er på plass i nødvendig grad. Funnene i denne studien gir ingen klar forklaring som peker i retning av verken den ene eller andre modellen i så måte. Med unntak av innenfor distribusjon. Her synes mangelen på verktøy å kunne relateres til et ressursmessig spørsmål. I så henseende kan dette indikere en forklaring gjennom den rasjonalistiske modellen, hvor nødvendige ressurser ikke er satt av og prioritert for å dekke behovet for en tilfredsstillende distribusjon. En annen forklaring innenfor samme modell kan være at etterretningen har forespurt teknologien, men at industrien ikke har klart å levere et slikt verktøy tidligere. En tredje plausibel forklaring på at man ikke har fått dette på plass, kan peke tilbake på SOP modellen. Den tilsier at

etterretningen ikke har oppdaterte SOP'er, og er rutinstyrte, slik at en treghet i systemet ikke har klart å ta endringene fullt ut inn over seg enda.

I studien indikeres det også at organiseringen mellom våre to etterretningsorganisasjoner fortsatt kanskje ikke er helt optimal. Studien har ikke noen klare funn på hvorfor, og om, det ikke er sett på andre måter å organisere seg på. Uttalelser fra sjef Etterretningstjenesten tyder dog på at det er en dialog mellom de to for kontinuerlig å utvikle samarbeidet ytterligere. Dette kan synes å være en interessant problemstilling for senere forskning.

Kontinuiteten innenfor hemmelighold omkring etterretningens metoder, kapasiteter og kilder kan også tyde på en rasjonell handling. Det synes som om etterretningen ønsker å opprettholde hemmeligholdet i den hensikt å unngå kompromittering av sine kilder, hvordan de opererer og hvilke kapasiteter de har. Samtidig kan det kanskje også være slik at dette hemmeligholdet opprettholdes fordi denne normen er så godt innarbeidet i etterretningens operasjonsmønster, prosedyrer og rutiner. I så fall heller forklaringen mer mot SOP modellen. Det kan stilles spørsmålsteget ved om det fortsatt er en målkonflikt mellom det med åpenhet og hemmelighold. Utviklingen mot et mer åpent samfunn tilsier kanskje at det finnes rasjonelle elementer i det å flytte på disse grensene.

Et eksempel i så måte er funnet som indikerer at etterretningen ikke har kommet langt nok innenfor utfordringene rundt balansegangen mellom en mer åpen distribusjon og gradering av dokumenter. Forklaringen rundt den fortsatt omfattende graderingen av produktene, synes å peke i retning av SOP modellen. Til tross for at man snart kan se utgivelsen av det første ugraderte produktet, har etterretningen for det meste fortsatt innenfor gamle prosedyrer. Funnene peker i retning av at disse rutineene og SOPene kanskje ikke er gode nok med tanke på kravet for en mer åpen og utvidet distribusjon i dagens paradigme. Forklaringen på tregheten i det at et ugradert produkt først blir utgitt nå i 2001, heller også mot denne modellen. Samtidig pekes det mot at en viss gradering av produkter fortsatt er legitimt for etterretningen i den hensikt å unngå lekkasje av sensitiv informasjon. Det kan synes som om dette havner i en målkonflikt med at det fortsatt mangler sikkerhetsgodkjente elektroniske systemer for en effektiv distribusjon av graderte produkter.

Studien har ingen funn som peker i retning av en forklaring på endring eller kontinuitet gjennom den byråkratiske modellen. Ingen funn tyder på at det har vært en kamp om ressursene og/eller etterretningens beskyttelse av sitt eget ve og vel som ligger til grunn for endringene. I seg selv kan dette synes som et interessant funn, da etterretningen er blitt sett på som byråkratiske lukkede organisasjoner.

Funnene i denne studien er gjort med bakgrunn i intervjuer av åtte respondenter. Det er derfor selvfølgelig mulig at det finnes elementer av endring eller kontinuitet som derved ikke kommer frem. Sammensetningen av utvalget er dog gjort med bakgrunn i å få en bredest mulig kompetanse og innsikt innenfor temaet. I så måte er håpet at den gir et godt generelt bilde av hva etterretning som aktivitet har gjennomført av endring, som et resultat av å ha beveget seg fra kald krigs paradigme over til dagens moderne konfliktmønster paradigme. Det å gi dette generelle bildet var også hele hensikten med studien. Så får det være opp til senere studier å ta tak i enkeltdeler, som kan være interessant å utdype og forklare nærmere. Denne studien har pekt på noen områder som kan være av interesse.

Kildeliste

- Agrell, W. (2009). *Intelligence Analysis after the Cold War - New Paradigm or Old Anomalies?* I W. Agrell & G. F. Treverton (Red.), *National intelligence systems: current research and future prospects*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Allison, G. T. (1980). *Conceptual models and the Cuban missile crisis* (Vol. MF-IP-12). Oslo: Instituttet.
- Flynn, M. T., Pottinger, M., & Batchelor, P. D. (Red.). (2010). *Fixing Intel: A Blueprint for Making Intelligence Relevant in Afghanistan*. Washington DC: CNAD: Center for a New American Security.
- Forsvarsdepartementet. (2003). *Stortingsproposisjon nr. 1 (2003-2004)*. Oslo: Forsvarsdepartementet.
- Forsvarsministeren. (2002). *Rammer for forsvarssjefens militærfaglige utredning*. Oslo: Forsvarsdepartementet.
- Forsvarsstaben. (2007). *Forsvarets fellesoperative doktrine: 2007*. Oslo: Forsvarsstaben.
- Gerber, B. L., & Sims, J. E. (2005). *Transforming U.S. intelligence*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Gilje, N., & Grimen, H. (12. opplag 2007). *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grandhagen, K. (2011). *Etterretningstjenesten mellom hemmelighet og åpenhet*. Oslo: Foredrag holdt i Oslo Militære Samfund 28. februar 2011.
- Hansen, S. J. (2007). *Doktrineutvikling i Heimevernet*. Oslo: Abstrakt.
- Herman, M. (1996). *Intelligence power in peace and war*. Cambridge: Cambridge university press.
- Herman, M. (2001). *Intelligence services in the information age: theory and practice*. London: F. Cass.
- Herman, M. (2005). *Problems for Western intelligence in the new century* (Vol. 5/05). Oslo: Institutt for forsvarsstudier (IFS).
- Herman, M. (2006). Intelligence effects on the Cold War: Some reflections. I A. T. Klingstedt (Red.), *Did intelligence matter in the Cold War?* (Vol. 1/2006, s. 9-41). Oslo: Institutt for forsvarsstudier (IFS).
- May, E. R. (2005). The Twenty-first-Century Challenge for U.S. Intelligence. I B. L. Gerber & J. E. Sims (Red.), *Transforming U.S. intelligence* (s. 3-13). Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Münkler, H. (2007). What is really new about the new wars? - A reply to the critics. I J. A. Olsen (Red.), *On new wars* (Vol. 4/2007, s. 67-83). Oslo: Norwegian Institute for Defence Studies.
- NATO. (2003). *AJP-2 Allied Joint Intelligence, Counter Intelligence and Security Doctrine*. Brussel: NATO Standardization Agency
- NATO. (2009). *AAP-6(2009) -NATO Glossary of Terms and Definitions*. Brussel: NATO Standardization Agency
- NATO. (2010). *Comprehensive Operations Planning Directive*. Mons, Belgium: SHAPE, Allied Command Operations.
- Omand, D. (2007). Reflections on Secret Intelligence. I P. Hennessy (Red.), *The new protective state: government, intelligence and terrorism* (s. 97-122). London: Continuum.
- Omand, D. (2009). *Modern secret intelligence: the relationship with the customer*. Ikke-publisert presentasjon. Forsvarets høyskole - Forsvarets stabsskole.

- Omand, D. (2010). *Securing the state*. London: Hurst & Company.
- Ravndal, J. A. (2010). Etterretning i FN: Hvordan det umulige ble mulig. I T. Nyhamar (Red.), *Utfordringer og strategi i freds- og stabiliseringsoperasjoner*. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Tzu, S. (2001). *The Art of War*. Boston: Shambhala Publications.
- Østerud, Ø. (2009). *Hva er krig*. Oslo: Universitetsforl.

Intervjuer

- Eidesen, Tom (2011, 1. mars). *Intervju*. Oslo
- Furulund, Freddy (2011, 9. mars). *Intervju*. Oslo
- Hagen, Torgeir (2011, 7. mars). *Intervju*. Ridabu
- Hansen, Vegard Valther (2011, 9. mars). *Intervju*, Oslo
- Hatlebrekke, Kjetil (2011, 3. mars). *Intervju*. Oslo
- Pedersen, Odd Egil (2011, 15. februar). *Intervju*. Oslo
- Pedersen, Odd Egil (2011, 20. februar). *Elektronisk korrespondanse*
- Ravndal, Jacob Aasland (2011, 28. februar). *Intervju*. Kjeller
- Rykken, Tom (2011, 2. mars). *Intervju*. Oslo

Vedlegg A – Forkortelser

AAP 6	Allied Administrative Publication 6
AJP-2	Allied Joint Publication 2
CCIRM	Collection Co-ordination and Intelligence Requirements Management
CIA	Central Intelligence Agency
DIME	Diplomatic Information Military & Economy
E-drevne	Etterretningsdrevne
E-ledelse	Etterretningsledelse
E-syklus	Etterretningssyklusen
FBI	Federal Bureau of Investigation
FD	Forsvarsdepartementet
FFOD	Forsvarets fellesoperative doktrine
FN	Forente Nasjoner
FP	Force Protection
FSJ	Forsvarssjefen
HUMINT	Human Intelligence
ICJ	International Court of Justice
IED	Improvised Explosive Device
IM	Information Management/Manager
IMINT	Imagery Intelligence
ISAF	International Security Assistance Force
ISR	Intelligence Surveillance and Reconnaissance
ISTAR	Intelligence Surveillance Target Acquisition and Reconnaissance
MFU	Militærfaglig utredning
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
NGO	Non Governmental Organisations
NIST	National Intelligence Support Team
NUPI	Norsk Utenrikspolitisk Institutt
OMS	Oslo Militære Samfund
OSINT	Open Source Intelligence
PMESII	Political Military Economic Social Infrastructure and Information
PST	Politiets Sikkerhetstjeneste
RC	Regional Command
RFI	Request for Information
SIGINT	Signal Intelligence

SOP	Standard operasjonsprosedyrer
UAV	Unmanned Aerial Vehicles
UD	Utenriksdepartementet

Vedlegg B – Intervjuguide

Hensikten med masteravhandlingen er, for det første, å undersøke om militær etterretning, som aktivitet og funksjon, har endret seg eller ikke etter at den "kalde krigen" ble avløst av et nytt internasjonalt konfliktmønster. På hvilke områder finner man eventuelt endring eller kontinuitet? For det andre vil jeg lete etter forklaringen på det som måtte finnes av endring eller kontinuitet.

Innsamling av empiriske data er todelt. Del 1 består av en litteraturstudie hvor tilgjengelig litteratur innenfor emnet er analysert med sikte på å få frem resultatene av eksisterende forskning om etterretningens utvikling etter avslutningen av den kalde krigen. Del 2 består i intervju av norsk personell som besitter kompetanse innenfor emnet, hentet fra forskjellige organisasjoner som jobber med tematikken.

Intervjuet vil vare i ca 1,5 timer, og vil i grovt dekke følgende temaer:

- Moderne konflikter
- Etterretning som aktivitet gjennom
  - o Ledelse
  - o Innhenting
  - o Bearbeiding/Analyse
  - o Distribusjon
- Etterretning som funksjon

Spørsmålene er formulert slik at det skal gi rom for respondenten til å gi utfyllende svar om temaet. Det er satt inn noen få stikkord under hvert spørsmål som kun er ment som eksempler på områder av interesse.

Denne studien er UGRADERT, og det bes om at respondenten merker seg dette i forbindelse med de svar som gis på spørsmålene.

Hele intervjuet vil bli tatt opp på bånd, og vil bli lagret av forsker.

Hele eller deler av intervjuet vil bli transkribert for å bli benyttet i studien. Det som blir benyttet av intervjuet i studien skal godkjennes av respondent før studien innleveres. Svarene som gis vil kun bli benyttet i forbindelse med denne studien.

Spørsmål

- 1. Hvilke generelle karakteristika mener du best beskriver dagens moderne konflikter med referanse til Irak og Afghanistan? Hvilke endringer har skjedd i forhold til kald krigs konflikter?**
  - Trusselpersepsjon
  - Kompleksitet
  - Spesielle og nye utfordringer osv
  - Annet
- 2. Etterretningssyklusen i sin enkleste form med inndelingen ledelse, innhenting, bearbeiding og distribusjon har vært benyttet i lang tid. På hvilken måte mener du denne fortsatt representerer dagens etterretningsaktivitet?**
  - Andre elementer som bør inn i syklusen som på en bedre måte visualiserer dagens aktivitet
  - Annet
- 3. Har ledelsesdelen av aktiviteten/syklusen endret seg etter kald krig? Hva består i så fall endringene i, og hvorfor har de kommet? Om det ikke har vært noen endring, hva kan forklare kontinuiteten?**
  - CCIRM
  - Samspill med oppdragsgiver
  - Annet
- 4. Har innhentingsdelen av aktiviteten/syklusen endret seg etter kald krig? Hva består i så fall endringene i, og hvorfor har de kommet? Om det ikke har vært noen endring, hva kan forklare kontinuiteten?**
  - Fokus på innhentingsdisipliner
  - Prioritering
  - Teknologi
  - Spill-over effekten av global terrorisme fra operasjonsområdet til hjemlig arena
  - Annet
- 5. Har behandlings-/analysedelen av aktiviteten/syklusen endret seg etter kald krig? Hva består i så fall endringene i, og hvorfor har de kommet? Om det ikke har vært noen endring, hva kan forklare kontinuiteten?**
  - Teknologi
  - Informasjonstilgang
  - Samarbeid
  - Tidsaspektet – current/long term
  - Spill-over effekten av global terrorisme fra operasjonsområdet til hjemlig arena
  - Annet

- 6. Har distribusjonsdelen av aktiviteten/syklusen endret seg etter kald krig? Hva består i så fall endringene i, og hvorfor har de kommet? Om det ikke har vært noen endring, hva kan forklare kontinuiteten?**
- Teknologi
  - Samarbeid – primærkunder/sekundærkunder
  - Tidsaspektet
- 7. Hvilke andre viktige momenter mener du i tillegg bør trekkes frem i forbindelse med etterretning som aktivitet sett opp mot problemstillingen?**

Vedlegg C – Oversikt over intervjuobjektene

Tom Eidesen, intervjuet ved Forsvarsdepartementet 1. mars 2011.

- Cand. Polit. UiO (statsvitenskap), 1979
- FD (sikkerhetspolitisk avdeling) fra 1981
- Ass. Forsvarsråd, Norges delegasjon til NATO, 1988-1991
- Liaison FD/E-tjenesten fra 1998
- Leder, sekretariatet i KRU (Koordinerings- og rådgivningsutvalget for etterretnings- og sikkerhetstjenestene) under FDs formannsperiode 2011-2012

Oberstløytnant Freddy Furulund, intervjuet ved FSES 9. mars 2011.

- Sjef Forsvarets skole i etterretning og sikkerhet (FSES) fra 2010
- Sjef Etterretningsseksjon FSES 2006-2010
- Etterretningsoffiser på taktisk til strategisk nivå i inn- og utland 1999-2005

Generalløytnant Torgeir Hagen (pensjonert), intervjuet på Hamar 7. mars 2011.

- Sjef Etterretningstjenesten 2002-2010

Seniorrådgiver Vegard Valther Hansen, intervjuet ved NUPI 9. mars 2011.

- Hansen er nestleder ved avdeling for sikkerhet og konflikthåndtering og leder av Balkanprogrammet på Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI)
- Hansen er statsviter og tidligere marineoffiser. Han tjenestegjorde i E-tjenesten i perioden 1996-2001 som etterretningsoffiser og analytiker
- Han har også jobbet for det britiske Commonwealth and Foreign Office og Høyrepresentanten i Bosnia-Hercegovina som rådgiver i etterretnings saker, og jobber fortsatt med etterretningsfaglige prosjekter nasjonalt og internasjonalt

Kjetil Hatlebrekke, intervjuet ved FSTS 3. mars 2011.

- Er forsker innenfor fagfeltet etterretningsteori ved Senter for etterretningsstudier ved Forsvarets skole i etterretnings- og sikkerhetstjeneste, og er doktorgradsstipendiat i etterretning ved Department of War Studies, King's College London
- Han har operativ erfaring fra internasjonale operasjoner.
- Han er offentlig godkjent sykepleier, og har studert filosofi, og har to mastergrader fra King's College i War Studies, og Conflict, Security and Development.
- I sitt doktorgradsarbeid ser Hatlebrekke på hvordan kognitive begrensninger påvirker språk- og kommunikasjonsdannelse i etterretningsorganisasjoner og hos etterretningsbrukere, og hvordan dette påvirker trusselforståelsen og etterretningsdialogen i disse miljøene.
- Hatlebrekke opprettet, og var emneansvarlig for etterretningsfordypningen ved Forsvarets stabsskole i perioden 2008 til 2010

Brigader Odd Egil Pedersen, intervjuet ved FSTS 15. februar 2011.

- Director Intelligence Support/Operations and Intelligence Division SHAPE 2010 -
- Head of Intelligence Liaison/SHAPE 2008 - 2010
- Sjef Landmakt og operasjoner/TRADOK 2007 - 2008
- Kontingentsjef Afghanistan 2007 -
- Sjef avdeling for militær støtte, analyse og vurdering i Etterretningstjenesten 2001-2006
- 1999 - 2001 - Sjef E-bataljonen/6 Divisjon

Jacob Aasland Ravndal, intervjuet ved Forsvarets forskningsinstitutt 28. februar 2011.

- Ravndal er forsker ved Forsvarets forskningsinstitutt. Hans forskning er primært rettet mot bruk av etterretning i FN-operasjoner og trender innen fredsbevaring. Han har siden 2009 gjennomført feltarbeid i Haiti, DR Kongo og Liberia
- I tillegg er Ravndal en del av teamet bak det årlige Joint Mission Analysis Centre (JMAC)-kurset på Nodefic ved FSTS, der han også foreleser

Tom Rykken, intervjuet ved Etterretningstjenesten 2. mars 2011.

- Diverse stillinger i Etterretningstjenesten